

Begraafplaats Duin en Bosch te Castricum aanleggeschiedenis en waardenstelling

Albers Adviezen Historische Parken
Anja Guinée – Landschapsarchitectuur

Begraafplaats Duin en Bosch te Castricum

aanleggeschiedenis en waardenstelling

In opdracht van:
NV PWN Waterleidingbedrijf NH
Dario Duijves

november 2021

Auteurs:

Dr. Lucia Albers
Ir. Anja Guinée

Albers Adviezen Historische Parken
Hietveldweg 25
7361 AB Beekbergen
055-5061395 / 0651003231
info@AlbersAdviezen.nl
www.historischeparken.nl

Anja Guinée – Landschapsarchitectuur
Statensingel 92A
3039 LS Rotterdam
010-4657171 / 0613254293
awj.guinee@kpnmail.com

Inhoud

Inleiding.....	7
Samenvatting.....	9
1 Algemene gegevens.....	13
1.1 Situering.....	13
1.2 Monumentgegevens.....	15
2 Het landschap waarin Bosch en Duin werd gesticht.....	16
2.1 De jonge duinen.....	16
2.2 Het landbouwexperiment van koning Willem I.....	17
3 De stichting van Psychiatrisch ziekenhuis Bosch en Duin.....	20
3.1 Programma van het ziekenhuis.....	20
3.2 Bouw van het ziekenhuis Duin en Bosch.....	22
4 De begraafplaats.....	27
4.1 Locatie en eerste aanleg van de begraafplaats.....	27
4.2 Reglement.....	28
4.3 Ontwerp in tweede fase.....	32
4.4 Bezettingstijd 1940-1945.....	36
5 Ontwikkelingen ziekenhuis en begraafplaats na 1945.....	39
5.2 Vernieuwing van het ziekenhuis, na 1963.....	41
5.3 Beheermaatregelen onder PWN.....	43
6 Samenvatting historie en huidige situatie per onderdeel.....	48
7 Conclusies en waardering (met waarderingskaart).....	60
7.1 Conclusies over het ontwerp.....	60
7.2 Waardering.....	62
8 Literatuur.....	64
Bijlage 1 Bijzondere graven.....	65
Bijlage 2 Bericht van het te bouwen ziekenhuis.....	67
Bijlage 3 Registers van graven en nota 1963 (losse bijlage).....	69

Inleiding

Op het Landgoed Duin en Wijk in Castricum ligt aan het einde van een smal pad, verscholen tussen bomen en een haag, een merkwaardige ruimte, die, wanneer je er binnen loopt, een oude begraafplaats blijkt te zijn. De verschillende kruiden in de droge grasvelden hebben een aangename geur en het is er goed toeven in de zon. Tussen de middag worden de enkele bankjes bezet door van de rust genietende mensen. Een jonge man rent de begraafplaats op om te knielen tegenover een staande grafsteen. Vervolgens rent hij weg om even later weer op dezelfde plek terug te keren. Zo zijn de werelden van psychiatrische patiënten, hun verzorgers, omwonenden, wandelaars en natuurgenieters hier met elkaar verweven.

Op verzoek van eigenaar en beheerder PWN hebben we de aanleggeschiedenis en betekenis van deze bijzondere begraafplaats onderzocht.

Veel gegevens hebben we ontleend aan de website van de werkgroep Oud – Castricum, in het bijzonder een artikel in het Jaarboek 22, (1999), geschreven door Gerrit Schumm. Hij heeft onder meer gebruik gemaakt van het uit 1909 daterende eerste jaarverslag van het psychiatrisch ziekenhuis Duin en Bosch door dr. J.W. Jacobi, de toenmalige geneesheer-directeur.

Genoemd jaarverslag bevindt zich in het Noord-Hollands archief te Haarlem¹. Daar is van allerlei te vinden over het beheer van gebouwen, patiëntenzorg etc. Het ontwerp van het gehele terrein of het ontwerp van de begraafplaats konden de archivariissen echter niet vinden.

De gemeente Castricum verleende in 1909 vergunning voor de aanleg van de begraafplaats, maar ook in het Regionaal archief in Alkmaar is bij de gemeentelijke stukken geen tekening meer aanwezig. Toch wist Don van Lier van de werkgroep Oud-Castricum uit alles wat de werkgroep door de jaren heen over de begraafplaats heeft verzameld, foto's van de unieke blauwdruk van de begraafplaats boven water te halen.

Ernst Mooij ontwikkelde de website van Stichting Alkmaardermeeromgeving en plaatste er veel foto's op die van nut zijn voor de kennis over de begraafplaats.

Niels Hogeweg (PWN), oud-beheerder van de begraafplaats, vertelde over zijn beheermaatregelen in het recente verleden.

Tot slot kregen wij voor de aanleggeschiedenis nog waardevolle gegevens van Tom Bullens, directeur van Vollmer & Partners, die in 2008 en 2014 plannen maakte voor het hele terrein van het psychiatrisch ziekenhuis en voor de begraafplaats.

Wij willen allen bedanken die hun bijdrage leverden aan de kennis ten behoeve van de totstandkoming van dit rapport.

Lucia Albers,

Anja Guinée,

29 oktober 2021

¹ Noord-hollandsarchief.nl archief 637: Directie van het Provinciaal Ziekenhuis Duin en Bosch te Castricum

Samenvatting

Het terrein van het voormalig psychiatrisch ziekenhuis Duin en Bosch (85 ha) ligt ten westen van Castricum in duinen die ooit tot het jachtgebied van Marquette hoorden. In 1829 kocht koning Willem I hier 671 ha en nog eens 300 ha duingebied omdat hij actief wilde helpen om in Nederland woeste gronden te ontginnen en vruchtbaar te maken. Er werd wei- en teelland aangelegd in duinvalleien, een kwekerij van houtgewassen en er werden boerderijen gebouwd. Op het terrein van het latere Duin en Bosch stond al een oude duinboerderij. Die werd opgeknapt en de Kwekerij genoemd.

In 1902 kocht de Provincie Noord-Holland ca 80 ha van de kleindochter van Willem I. Prinses Marie zu Wied woonde in Duitsland en hechtte geen groot belang aan de onrendabel gebleken duinontginning. Doel van de grondverwerving was het bouwen van een nieuw provinciaal psychiatrisch ziekenhuis. Het bestaande Provinciaal ziekenhuis Meer en berg had namelijk niet meer voldoende capaciteit. In 1903 werden de inrichtingsplannen bekend gemaakt, opgesteld door geneesheer- directeur J.W. Jacob in nauw overleg met de architect F.W.M. Poggenbeek en ingenieur J. Scholtens. (Bijlage 2 bevat het krantenverslag van de plannen). Behalve zes paviljoens voor patiënten, woningen voor de geneesheer-directeur, 4 artsen en verplegend personeel, woningen voor portier, machinist, opzichter, tuinman, verschenen er een administratiegebouw, een ketelhuis, kerk en mortuarium-anatomiegebouw. In 1909 stonden de meeste gebouwen er en kwamen de eerste patiënten. Het ziekenhuis was erop ingericht zoveel mogelijk zelfstandig te zijn en het was de bedoeling dat de patiënten een zo normaal mogelijk leven leidden en allerlei werkzaamheden verrichtten, buiten en binnen.

In 1909 werd bij de gemeente vergunning aangevraagd voor de aanleg van een begraafplaats in een kleine duinvallei in de zuidwesthoek van het ziekenhuisterrein. Naast de locatie was al een gebouw gerealiseerd dat de dubbelfunctie had van mortuarium en anatomiegebouw. Een pad zou het door bosjes van hakhout omgeven mortuarium verbinden met de begraafplaats.

Voor de aanleg werd een stuk van het dal opgehoogd en vlakgemaakt. De onregelmatige rechthoek werd vervolgens uiterst eenvoudig ingericht. Een middenpad vanaf de toegang naar de duinrand verdeelde het terrein in twee velden. Het noordelijke veld en de helft van het zuidelijke veld waren bestemd als algemene begraafplaats. De westelijke helft van het zuidelijke veld was bestemd als Rooms-katholieke begraafplaats. Vanaf de middenas liep hier een dwarspad naar een kleine calvarieberg. Een hekwerk scheidde het Rk gedeelte af van het algemene deel.

Beide delen waren onderverdeeld in compartimenten voor drie begraafklassen. De derde klasse was gebruikelijk voor de patiënten, die veelal armlastig waren en voor rekening van diverse gemeenten waren verpleegd en werden begraven. De rijen graven – rug aan rug met graspaden tussen de voeteneinden – lagen voor alle klassen in alle compartimenten in dezelfde richting, namelijk dwars op de middenas.

De eerste begrafenissen vonden plaats in het voorjaar van 1910. In 1915 werd de zoon van de geneesheer-directeur begraven, in een eerste klasse vak in het centrum van de begraafplaats. Slechts een jaar later overleed ook dokter Jacobi zelf. Hij werd naast zijn zoon gelegd en kreeg van het personeel een voornaam grafmonument.

Een foto van omstreeks 1920 toont de eenvoudige indeling van de begraafplaats, met de eerste graven. De foto maakt duidelijk dat de graven van de Jacobi's niet aan een middencirkel lagen, zoals nu wel het geval is. De huidige begraafplaats heeft ook veel meer paden dan op de foto zijn te zien. Het verschil in aanleg wordt verklaard door een blauwdruk, waarvan een afdruk werd gemaakt. Het daarop aanwezige padenpatroon heeft een middencirkel en meerdere paden parallel aan de middenas. Het geheel lijkt op de vorm van een hand waarvan de duim naar binnen is gevouwen. De vier 'vingers' worden gescheiden door de lengte-paden, de middenas van de eerste aanleg ligt tussen de middelvinger en de ringvinger. Op de blauwdruk zijn alleen derde klas graven van 1909 tot 1920

ingetekend, omdat een aantal daarvan lagen op de plek van een nieuw ontworpen pad, dat dus niet zonder meer kon worden aangelegd.

Wanneer het ontwerp ter verfraaiing van de begraafplaats is gemaakt en wie dat heeft gedaan, is niet zeker, maar er is alle reden om te vermoeden dat Gerard Bleeker de auteur is. Deze in de nieuwe architectonische tuinstijl geïnteresseerde tuinarchitect werkte van 1906 tot 1924 op het bureau van zijn oom, de bekende tuinarchitect Leonard Springer en is zeker met hem op Duin en Bosch geweest. De tekeningen van de tuinen in ouderwetse landschapsstijl die Springer zelf in 1917 en 1919 ontwierp voor de paviljoens en het administratiegebouw van Duin en Bosch, worden in zijn archief in Wageningen bewaard.

Op de blauwdruk staat een randbeplanting aangegeven, die de begraafplaats moest afscheiden van bouwlandjes aan de noord- en zuidzijde en de duinen aan de westkant. Een bomenstructuur is niet getekend. Er zijn echter wel bomen aan de hand toegevoegd: een treuriep in de middencirkel en verder een flink aantal zuilvormige iepen, die in verschillende geometrische verbanden de padenstructuur accentueerden. Ze waren zeer bepalend voor de ervaring van de ruimte, want er kwam geen beplanting tussen de rijen of op de graven, op wat buxus na. Het bomenontwerp is zo goed mogelijk herleid uit foto's, waaronder een luchtfoto van de RAF uit 1945. In dit rapport is de globale reconstructie ervan weergegeven op een kaart op p. 59.

In 1942 moest op bevel van de Duitse Wehrmacht het gehele ziekenhuis ontruimd worden voor de kustverdediging (Atlantikwall). De patiënten werden verdeeld over vier andere inrichtingen. Na de bevrijding in mei 1945 werd de inrichting enkele maanden gebruikt voor internering van 'politieke delinquenten'. (Of er gevangenen op Duin en Bosch zijn begraven is niet bekend). Eind oktober konden - na een grondige schoonmaak en opknapbeurt - de eerste evacués weer terugkeren. In 1948 werd op kaart geïnventariseerd waar op de begraafplaats nog begraven kon worden. Veel ruimte was al bezet met graven van de derde klasse. De registers van overledenen werden bijgehouden op volgnummer en alfabetisch. (Enkele pagina's uit de registers zijn gereproduceerd in bijlage 3). De laatste begrafenis was op 14 november 1960 op de algemene begraafplaats. Daar waren toen mensen 1624 begraven en een aantal weer geruimd. Dit deel van de begraafplaats was vol. Op het katholieke deel lagen slechts 188 overledenen. Dat deel was niet vol.

Vanaf 1963 werden nieuwe paviljoens gebouwd en woningen voor verplegend personeel. Dit betekende een uitbreiding van het complex naar het westen toe. Een nieuwe weg werd aangelegd buitenom de gebouwen en de begraafplaats. De begraafplaats kreeg toen een achteruitgang aan het westeinde van de middenas. Omdat het blijven gebruiken van de volle begraafplaats problematisch was en toekomstige ruimtelijke ontwikkelingen zou kunnen hinderen, besloot het bestuur van Duin en Bosch om hem formeel te sluiten.

De begraafplaats was al ruim 20 jaar buiten gebruik en verwaarloosd toen PWN in 1982 het beheer overnam. De bouwlandjes ten noorden en zuiden van de begraafplaats waren toen reeds bebost. Omstreeks 1985 is een esdoornhaag om de begraafplaats gepland en in 1993 zijn de paden opnieuw aangelegd. In hetzelfde jaar kreeg de begraafplaats de status van natuurmonument. In 2014 zijn de nog aanwezige oude iepen wegens iepziekte verwijderd. Inmiddels waren er bomen van diverse soorten geplant verspreid over de grafvelden.

De psychiatrische inrichting werd begin jaren negentig geprivatiseerd en in overleg met de gemeente werden plannen gemaakt voor renovatie waarbij wonen en de zorginstelling zouden worden gecombineerd. Bureau Vollmer & Partners stelde in 2008 een visie op en werkte die vervolgens uit in een stedenbouwkundig plan. Volgens de plankaart van Vollmer & Partners (2016) bleef het mortuarium-anatomiegebouw verbonden met de begraafplaats, maar uiteindelijk werd dit gebouw met omringende grond verkocht aan een particulier. Daardoor werd de relatie mortuarium-begraafplaats verbroken.

PWN ocht de begraafplaats in 2018 aan om deze bij het omringende duinreservaat te voegen. Er wordt veel over de begraafplaats gewandeld en gebruik gemaakt van de banken die er staan. Hoe de begraafplaats er nu uitziet en wat de huidige toestand is van alle onderdelen en de directe omgeving wordt besproken in hoofdstuk 6.

In hoofdstuk 7 staan de conclusies over het ontwerp en de tuinhistorische waardering van de begraafplaats, die niet alleen een rijksmonument is vanwege de gebruiksgeschiedenis en de samenhang met het door architect Poggenbeek ontworpen gebouwde complex, maar ook vanwege de kwaliteit van de aanleg. De redengevende omschrijving van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed wordt hier verbeterd en aangevuld.

De bijzondere handvorm werd vermoedelijk ontworpen door tuinarchitect Gerard Bleeker in een vormgeving die tot de 'nieuwe architectonische tuinstijl' kan worden gerekend. Het ontwerp versterkte het begrafenisceremonieel en de betekenis van de plek. Het pad vanaf het mortuarium bestond al, maar kreeg een meer nadrukkelijke symbolische waarde. Een overledene werd over een gebogen pad door een donker bosje gedragen, omhoog langs een door zuiliepen begeleide toegang, naar een licht veld in de 'beschermende', alle doden omvattende hand.

De analyse van de historische aanleg en de huidige situatie leiden tot een waardering die volgens de Richtlijnen voor tuinhistorisch onderzoek is genoteerd. Kort samengevat:

De begraafplaats van Bleeker is een opmerkelijk voorbeeld van een begraafplaats in de nieuwe architectonische tuinstijl. De plattegrond in de vorm van een hand is uniek in Nederland. De begraafplaats is in de huidige situatie redelijk gaaf, al is de vorm van onderdelen anders en zijn veel grafmonumenten verdwenen. De grootste 'aantasting' van het ontwerp is de vervanging van de architectonische bomenstructuur door willekeurig over de velden geplante bomen. De samenhang met het mortuarium-anatomiegebouw is niet meer herkenbaar, waardoor de ensemblewaarde is verminderd.

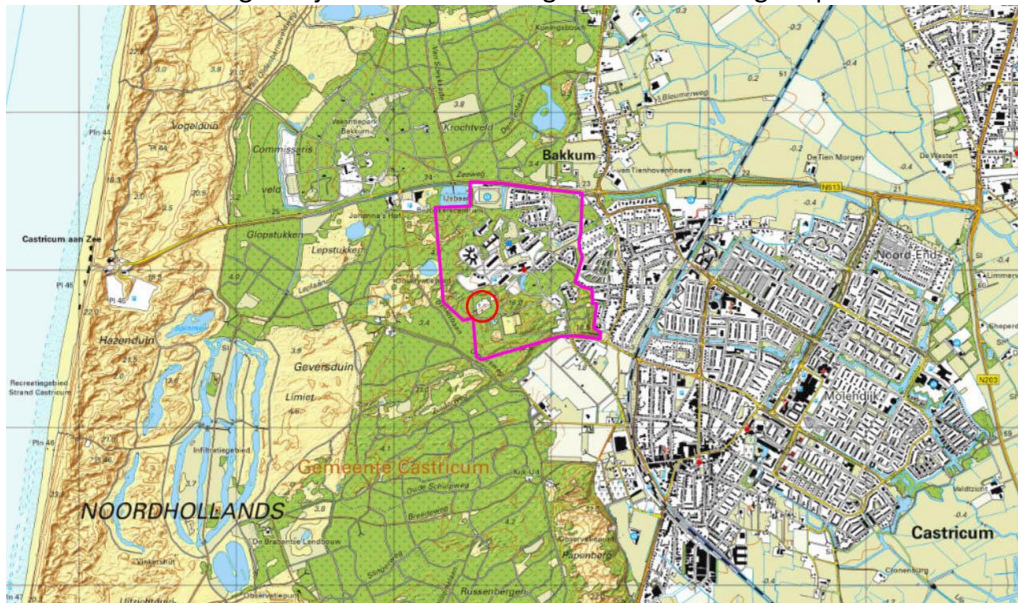
1 Algemene gegevens

1.1 Situering

Duin en Bosch is gelegen aan de westkant van Castricum. Sinds de herstructurering van het psychiatrisch ziekenhuis omstreeks 2012 zijn gebouwen voor de geestelijke gezondheidszorg gecombineerd met 'gewone' woonbebouwing.

Het landgoed wordt aan drie zijden omgeven door duingebied.

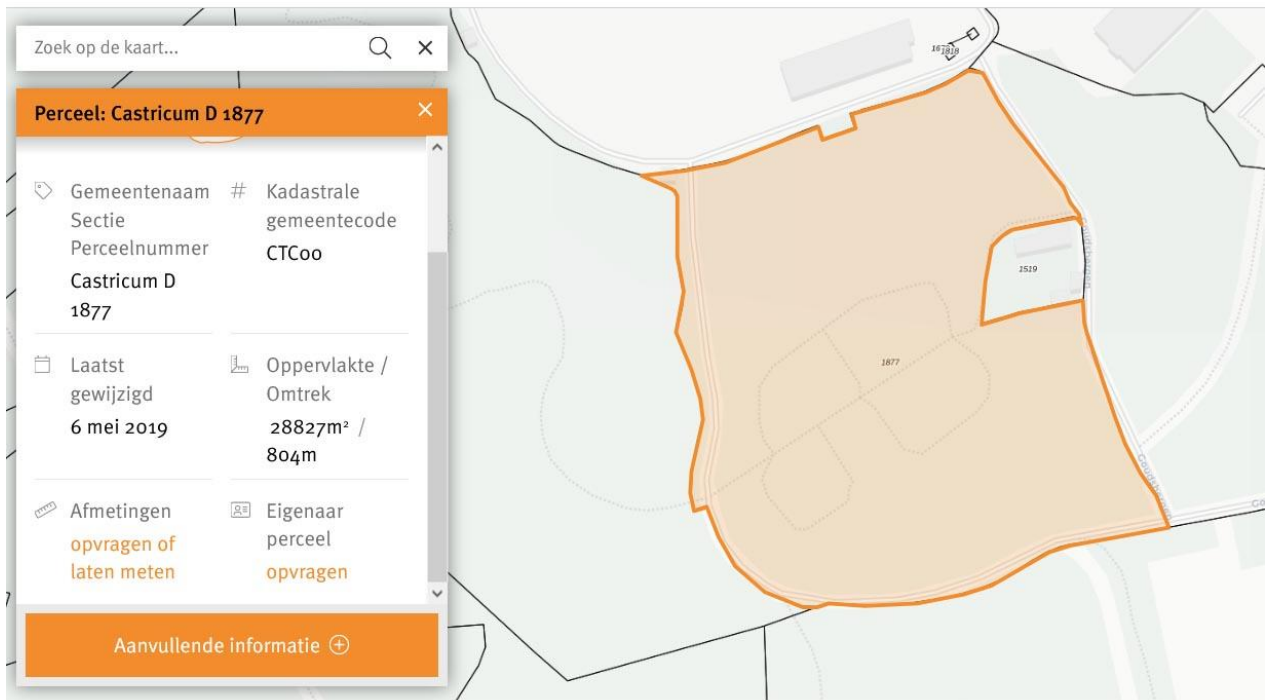
De begraafplaats is aangelegd in een kleine duinvallei in de zuidwesthoek van het terrein. Sinds 2018 is PWN Waterleidingbedrijf Noord-Holland eigenaar van de begraafplaats

Topografische kaart uit 2020 (Topotijdreis). De roze contour geeft het gebied van Dijk en Duin aan. Binnen de rode cirkel ligt de begraafplaats.

Luchtopname uit 2020. (Topotijdreis). Binnen de rode cirkel ligt de begraafplaats.

De begraafplaats ligt in het door PWN in 2018 aangekochte perceel 1877 (oranje). (Kadastrale kaart online)

Luchtfoto kadaster (Kadaster online). Adres begraafplaats: Goudsbergen 12 Castricum

1.2 Monumentgegevens

Onderstaande gegevens komen uit monumentenregister van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. De begraafplaats van Duin en Bosch is rijksmonument sinds 2004.

Monumentnummer: 524188

Complexnummer: 524169 – Psych. Ziekenhuis Duin en Bosch

Status: rijksmonument

Inschrijving register: 5 juli 2004

Kadaster deel/nr.: 11327/190

Internationaal Kenteken: Nee

Provincie: Noord-Holland

Gemeente: Castricum

Woonplaats: Castricum

X-Y coördinaat:

Onderstaand de beschrijving door de RCE van het monument.

Inleiding

In de zuidwestelijke hoek van het terrein van Duin en Bosch gelegen BEGRAAFPLAATS, in 1909 ontworpen in een Decoratieve tuinstijl, met enkele kenmerkende grafmonumenten, waaronder dat van de eerste geneesheer-directeur dr. Jacobi. Het kerkhof is buitenom te bereiken maar ook vanaf het anatomiegebouw via een smal pad. De begraafplaats kende een onderverdeling in drie klassen. Sinds 1955 wordt hier niet meer begraven en is de begraafplaats niet of nauwelijks aan verandering onderhevig geweest.

Omschrijving

Op een onregelmatig rechthoekig grondplan ontworpen begraafplaats met longitudinale hoofdas en dwarsas. De zuidwestelijke helft is door middel van paden onderverdeeld in vier, niet even lange, afgeronde stroken. Op de kruising van de hoofdasen bevindt zich een rotonde met in het middengazon een treurwilg [volgens RCE, volgens ons treuriep]. Langs de assen en aan de randen monumentale bomen. De velden hebben een groenaanleg vrijwel zonder bomen. Het graf van Jacobi heeft een in graniet uitgevoerde manshoge obelisk. Andere graven, in de meeste gevallen staande grafstenen zijn ook in natuursteen uitgevoerd, in verschillende gradaties van kostbaarheid, in een enkel geval met smeedijzeren kettingen of een smeedijzeren hekwerk.

Waardering

De begraafplaats uit 1909 is van algemeen belang als historisch-functioneel onderdeel van het ziekenhuiscomplex Duin en Bosch. Vanwege het ontwerp in decoratieve tuinstijl. Vanwege de inrichting met groenaanleg, padenstelsel, grafstenen en hekwerken.

2 Het landschap waarin Bosch en Duin werd gesticht

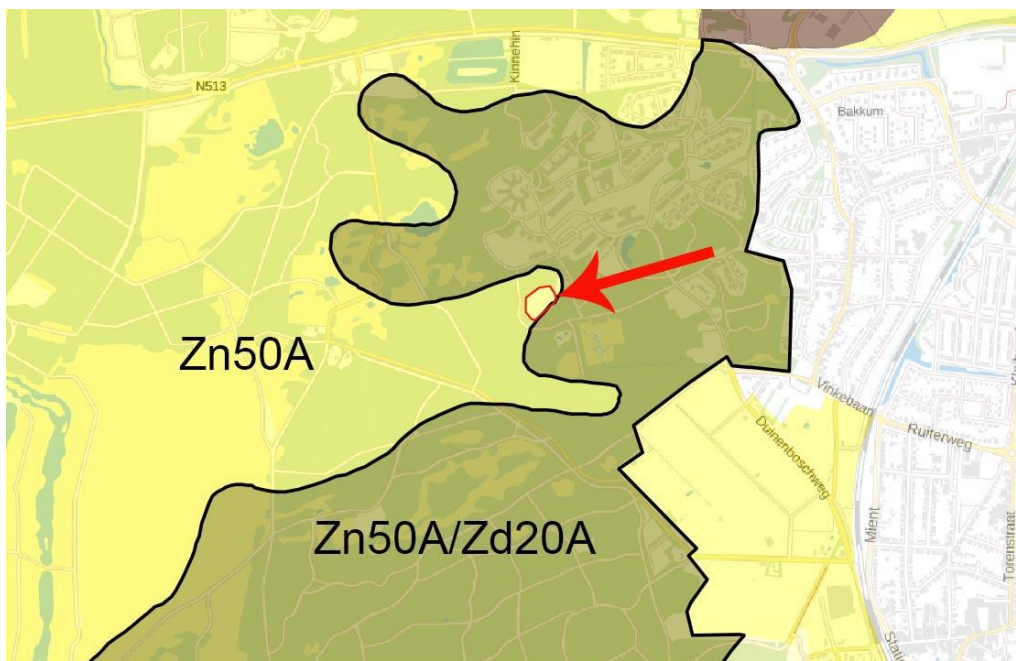
2.1 De jonge duinen

Het studiegebied ligt in de jonge duinen, die vanaf de middeleeuwen de veel oudere lage duinen en tussengelegen zandvlaktes geheel of gedeeltelijk overstoven. Van het nog oudere landschap van het Oer-IJ, het estuarium dat zijn monding ter plaatse van Bakkum had, is geen spoor meer zichtbaar.

L53 = kustduinen met bijbehorende vlakten en laagten

Geomorfologische kaart (BRO loket).

Zn50A = kalkhoudende vlakvaaggronden, matig fijn zand
Zd20A = kalkhoudende duinvaaggronden, fijn zand

Bodemkaart (BRO loket)

2.2 Het landbouwweriment van koning Willem I

Het duingebied van Kennemerland behoorde in de tijd van het feodale leenstelsel toe aan verschillende heerlijkheden en diende voornamelijk als jachtterrein voor de adel, al bestonden er ook keuterboerderijen. De duinen bij Bakkum hoorden aan Marquette maar kwamen door verkoop en vererving achtereenvolgens in bezit van verschillende vermogende, al dan niet adellijke families en personen.

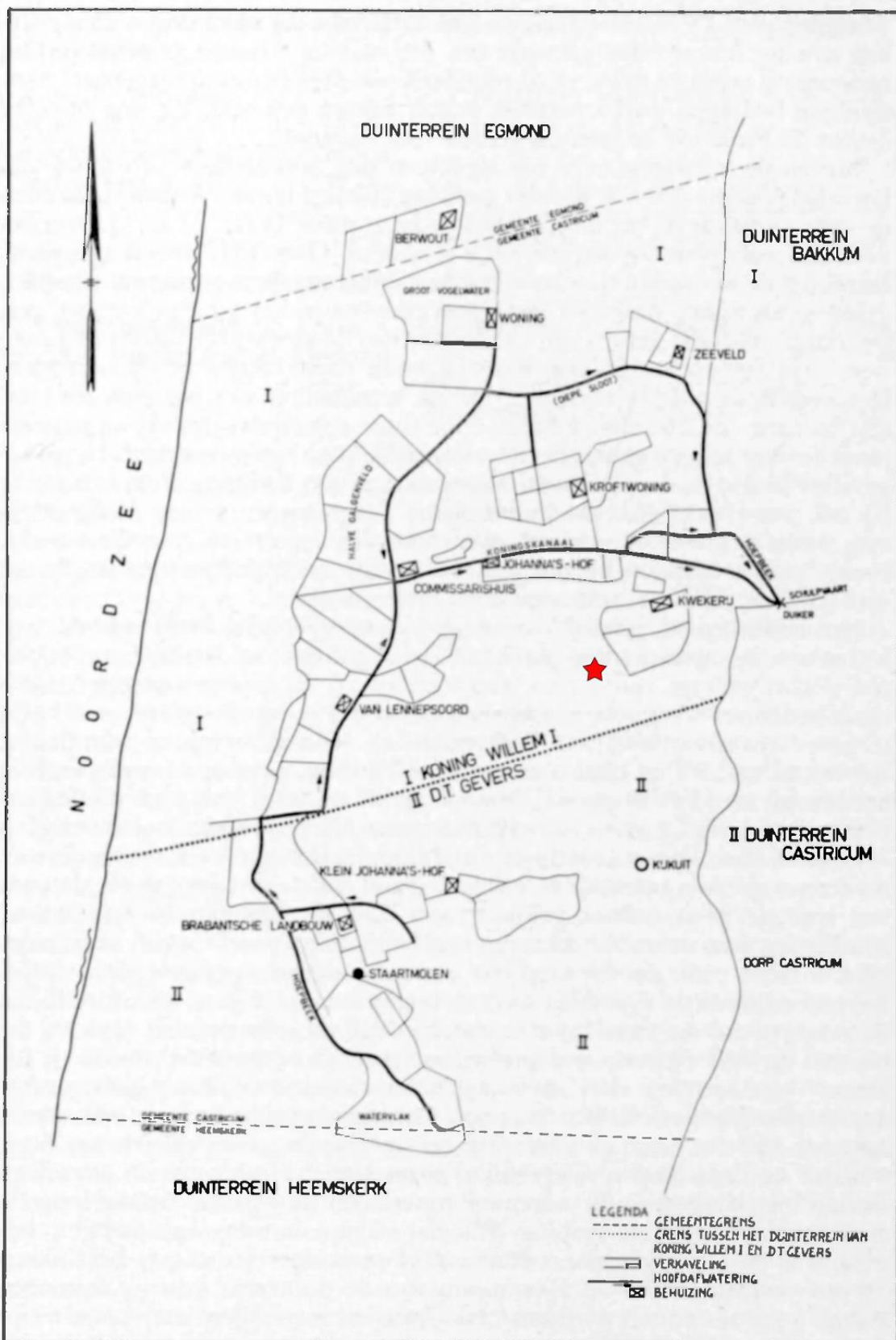
Aan het einde van de 18^e en begin 19^e eeuw ontstond in Nederland grote belangstelling voor het ontginnen van de woeste gronden, waartoe ook de duinen behoorden. Koning Willem I (1772-1843) was persoonlijk zeer geïnteresseerd in studies en plannen voor 'vruchtbaarmaking' van de duinen en wilde daaraan ook actief deelnemen, met inzet van eigen middelen. Op een openbare verkoping in Beverwijk kocht hij in 1829 drie duinpercelen, samen ca. 671 ha groot, uit de nalatenschap van grootgrondbezitter Abraham Barnaart. Daaraan grenzend - aan de zuidkant - kocht hij in 1830 van Lucas Boreel bij Bakkum nog een stuk duingebied van ca. 300 ha erbij, met daarop de boerderij De Kwekerij. Het ontginningsgebied ofwel het toekomstige landbouwbedrijf van de koning grensde aan het duingrondbezit van Jhr. Mr. D.T. Gevers van Endegeest en zijn echtgenote van J. M. van Assendelft. Zij had de duinen in 1833 geërfd van haar ouders. Gevers van Endegeest had als commissaris van de Raad van State, in 1824 een door de *Maatschappij tot bevordering van den landbouw* in 1816 uitgeschreven prijsvraag gewonnen met zijn ontwerp voor het met toegangswegen ontsluiten van voor landbouw geschikte duinvalleien en de aanleg van vaarten en sloten voor een goede afwatering. In bezit van een eigen duingebied met een bestaande boerderij (De Brabantse Landbouw) waar hij zijn ideeën in de praktijk kon brengen, had hij profijt van samenwerking met zijn koninklijke buur.

De werken die Willem liet uitvoeren behelsden, naast herstel van het gebouw van De Kwekerij, de aanleg van een duinvaart en sloten, windsingels en een kwekerij voor de benodigde houtgewassen. Terwijl vanouds 7 bunder in gebruik waren geweest als landbouwgrond, bestond eind 1831 163 bunder uit wei- en teelland en 38 bunder uit bos, windsingels en kwekerij, dus ongeveer een vijfde van het grondgebied. Voor het verkrijgen van wei- en bouwland werden bij de boerderijen valleien vergroot ofwel duinen afgegraven. Het deel van het gebied waar nu de begraafplaats ligt bleef voorsnig duin.

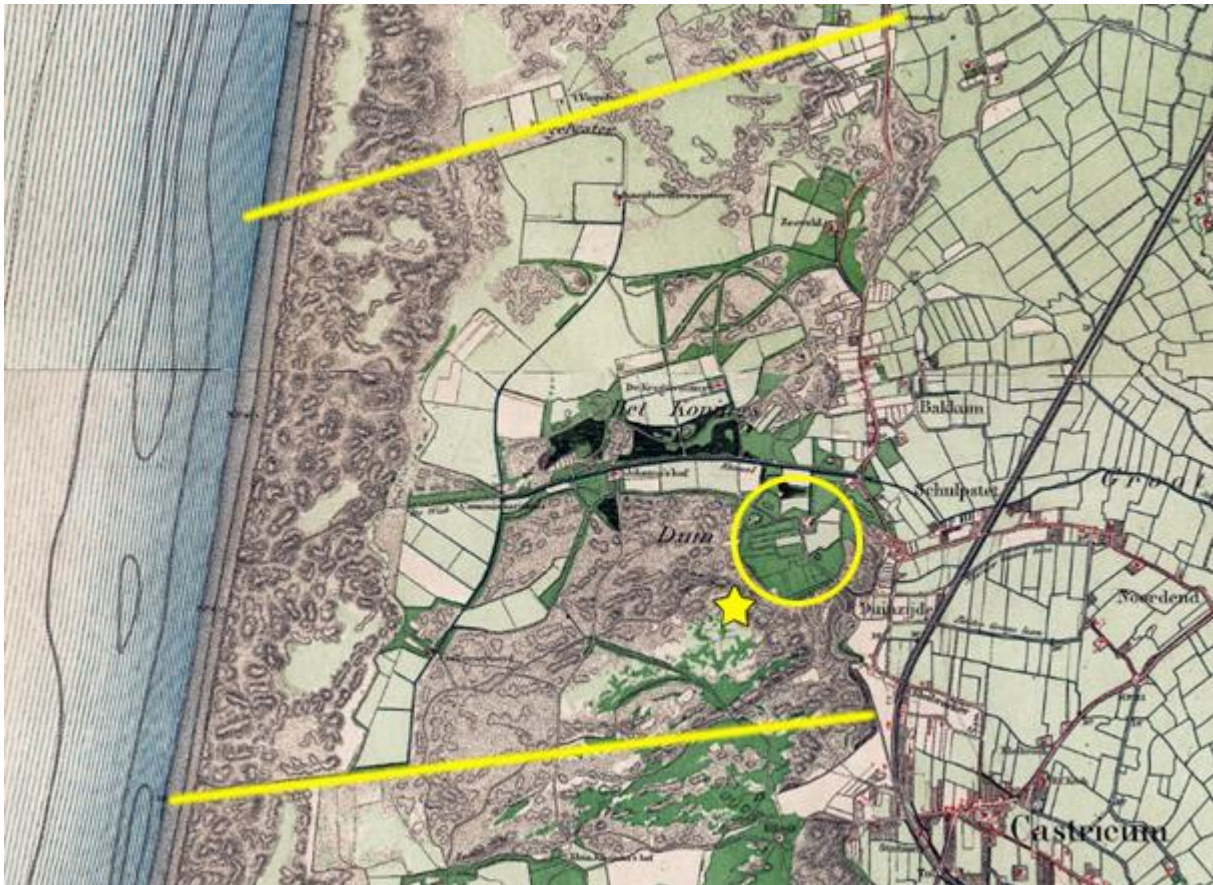
Na het overlijden van Willem I erfde zijn zoon prins Willem Frederik Karel (1797-1881) de ontginning en werd de exploitatie voortgezet. Afgezet tegen de kosten bleven de inkomsten echter laag. De volgende eigenaresse was Marie van Oranje-Nassau (1841-1910), de jongste dochter van Willem Frederik Karel en Louise van Pruisen (1825-1870). Omdat ze in 1871 was gehuwd met Wilhelm Adolph Maximilian Carl zu Wied, vorst zu Wied (1845-1907) werd ze ook wel prinses Marie zu Wied genoemd. De duinboerderijen van haar grootvader en vader waren voor haar niet zo belangrijk omdat ze met haar gezin in Duitsland was gaan wonen.

Duinboerderij de Kwekerij, werd " 't Oude Huys" en werd in 1969 museum en theeschenkerij. Het houten deel op de linker foto is afgebroken. Alleen het stenen voorhuis op de rechter foto (1930 Noord-Hollands archief) bestaat nog, nu als particulier woonhuis.

Kaart van de duinontginningen met daarop aangegeven de boerderijen, de kavels en de hoofdafwatering. (Tekening Ir. J.G.G. Jelles, 1968) Toegevoegd is een rood sterretje om de globale ligging van de begraafplaats aan te geven.

Situatie van het Koningsduin (het gebied tussen de gele strepen) op de kaart van 1880. De grond van duinboerderij De Kwekerij (in de gele cirkel) is bijna geheel bebost. De gele ster geeft de locatie van de begraafplaats van Duin en Bosch aan. In de duinvallei ten zuiden ervan is weidegrond te zien en (spontane?) bebossing. (Topotijdreis)

3 De stichting van Psychiatrisch ziekenhuis Bosch en Duin

3.1 Programma van het ziekenhuis

In 1902 werd ca 80 ha grond gekocht van prinses Marie zu Wied, kleindochter van koning Willem I, en besloten de Provinciale Staten tot het bestemmen van het terrein voor een tweede “provinciaal geneeskundig gesticht voor krankzinnigen”. (Provinciaal ziekenhuis Meer en Berg Bloemendaal bestond sinds 1848 en had niet meer genoeg capaciteit). De kosten van het gehele project werd geschat op 1,5 miljoen gulden, een bedrag dat ter beschikking moest komen door het geleidelijk aangaan van leningen, tegen 4% rente. In 1968 zou het geheel zijn afbetaald. (Zie bijlage 2: Haarlems Dagblad, 27 mei 1903, Krantenviewer Noord-Hollands Archief).

Bij het plan schreef de architect Frans W.M. Poggenbeek (1860-1922) een memorie van toelichting. Het ziekenhuis moest zelfvoorzienend zijn, met een eigen elektriciteitscentrale, wasserij en moestuinen die door de patiënten werden bewerkt. In de memorie staat ook iets vermeld over de tuinaanleg. Er werd geschreven over de varkenshokken die ergens moesten komen en een kerkhof waarvoor een plek moest worden gevonden. Het ziekenhuis lag 20 minuten van het station verwijderd en moest een eigen smalspoorlijn krijgen, verbonden met de hoofdlijn naar Alkmaar.

Geneesheer directeur dr. Jan Willem Jacobi (1865-1916) (Beeldbank Stichting Alkmaardermeeromgeving)

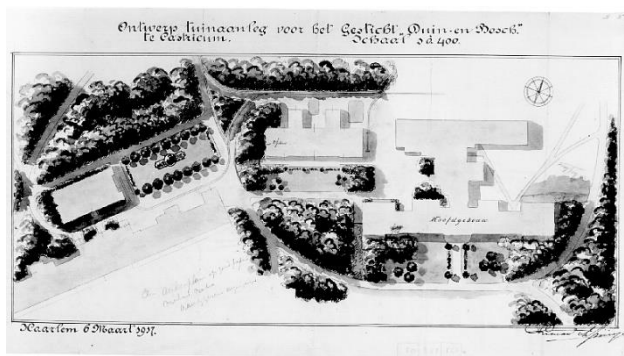
Het ziekenhuis werd in zijn functies ontworpen door de eerste geneesheer-directeur dr. Jan Willem Jacobi (1865-1916). Het was bedoeld voor 620 veelal armlastige krankzinnigen. Voor de patiënten was het wenselijk, indien zij daartoe in staat waren, om te leven in gezinsverband onder leiding van gehuwde verplegers. Hetzelfde gold voor het verrichten van arbeid.

Mannen-tuinploeg in 1921 en terreinwerkers bij 't Oude Huys in 1920. (Noord-Hollands archief)

Alle gebouwen van Duin en Bosch werden ontworpen door F.W.M. Poggenbeek. Om ze een 'landelijke' sfeer te geven, passend bij de duinen, koos hij voor een 'chaletstijl'. Voor de functionele plattegronden² overlegde hij met ir J. Scholtens, die verantwoordelijk was voor de technische installaties in de gebouwen en op het terrein.

Poggenbeek werkte vaker voor inrichtingen. Hij maakte bijvoorbeeld de gebouwen voor Het Apeldoornsche Bosch, een joodse inrichting voor krankzinnigen, die in 1909 werd geopend. Naderhand werd hij ook de ontwerper van de gebouwen van de Willem Arntsz Stichting in Den Dolder. Op Meer en Berg ontwierp Poggenbeek ambtswoningen in vergelijkbare stijl als op Duin en Bosch. Hij werkte er samen met de bekende landschapsarchitect uit Haarlem Leonard Springer. Springer heeft ook voor Duin en Bosch gewerkt, maar de vroegste bekende tekening van zijn hand dateert uit 1917. Hij ontwierp toen een deel van de tuinaanleg bij het hoofdgebouw. In 1919 volgde een reeks ontwerpen voor wandeltuinen bij paviljoens en personeelsverblijven.

6 maart 1917 Leonard Springer "Ontwerp tuinaanleg voor het Gesticht Duin en Bosch te Castricum" tuin bij het administratiegebouw, (WUR Special Collections 1.155.01) Rechts Ansichtkaart gemaakt na aanleg. (internet)

² De stijl van Poggenbeek wordt ook bij het Rationalisme ingedeeld vanwege de vanuit een functionele invalshoek ontworpen plattegronden.

Anatomiegebouw/mortuarium (Noord-Hollands archief NL-HlmNHA_1465_00417)

Opzichterswoning (Noord-Hollands archief NL-HlmNHA_1465_00461) Vrouwenpaviljoen en administratiegebouw in 1910 (Noord-Hollands archief NL-HlmNHA_1465_00679)

GENEESKUNDIG GESTICHT „DUIN EN BOSCH" TE CASTRICUM.
SITUATIE.

Schaal 1:6000.
Fig. 1.

1908 Vermoedelijk door J. Scholtens getekende kaart van Duin en Bosch in folder van 1908. De rode pijl wijst op het anatomiegebouw/mortuarium. (ar)
Voorgaande kaart is opgenomen in een toelichting die ir Scholten schreef voor een Vergadering der Vakafdeling voor Bouw- en Waterbouwkunde op 14 november 1908.
Opvallend is dat hij op zijn kaart niet alleen de gebouwen, wegen, het spoor e.d. aangeeft maar ook het terrein nauwkeurig in kaart heeft gebracht. Het terrein zoals het was toen het ziekenhuis werd gebouwd, dus voordat er wegen werden aangelegd, tuinen beplant, enz. Jammer genoeg ontbreekt een legenda voor alle arceringen op de kaart, maar enkele kunnen wel worden geduid.

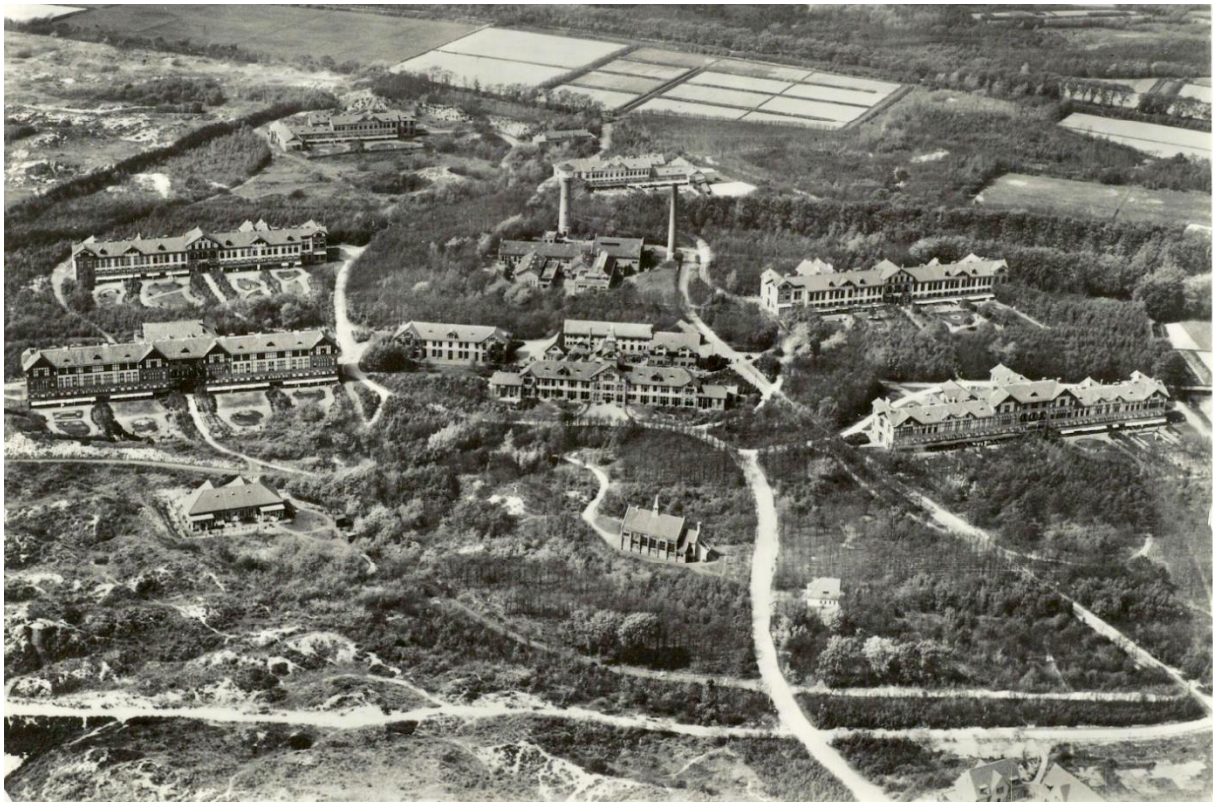

Uitsnede van de kaart van Scholten uit 1908 waarop de contour van de begraafplaats is aangegeven met een rode lijn. Het gebouw onder de omcirkelde P is het anatomiegebouw/mortuarium.

De arcering van scheve niet onderbroken lijnen staat voor grasland. De scheve arcering van onderbroken lijnen, lopend van linksboven naar rechtsonder is gebruikt voor het aangeven van hakhout. De scheve arcering van onderbroken lijnen, lopend van rechtsboven naar linksonder is vermoedelijk natuurlijk duinbos. Het duinreliëf is goed herkenbaar met korte en lange streepjes aangegeven. De punten met cijfers erbij zijn vermoedelijk hoogtemetingen.

Topografische kaart 1910. De eerste reeks gebouwen van de inrichting Duin en Bosch staat op de kaart. De meeste gebouwen staan op de al eerder met bos ingeplante bouw- en weilanden van de Kwekerij. Enkele staan in de kale duinen. Het mortuarium/anatomiegebouw en de begraafplaats (rode pijl) zijn nog niet aangegeven. (Topotijdreis)

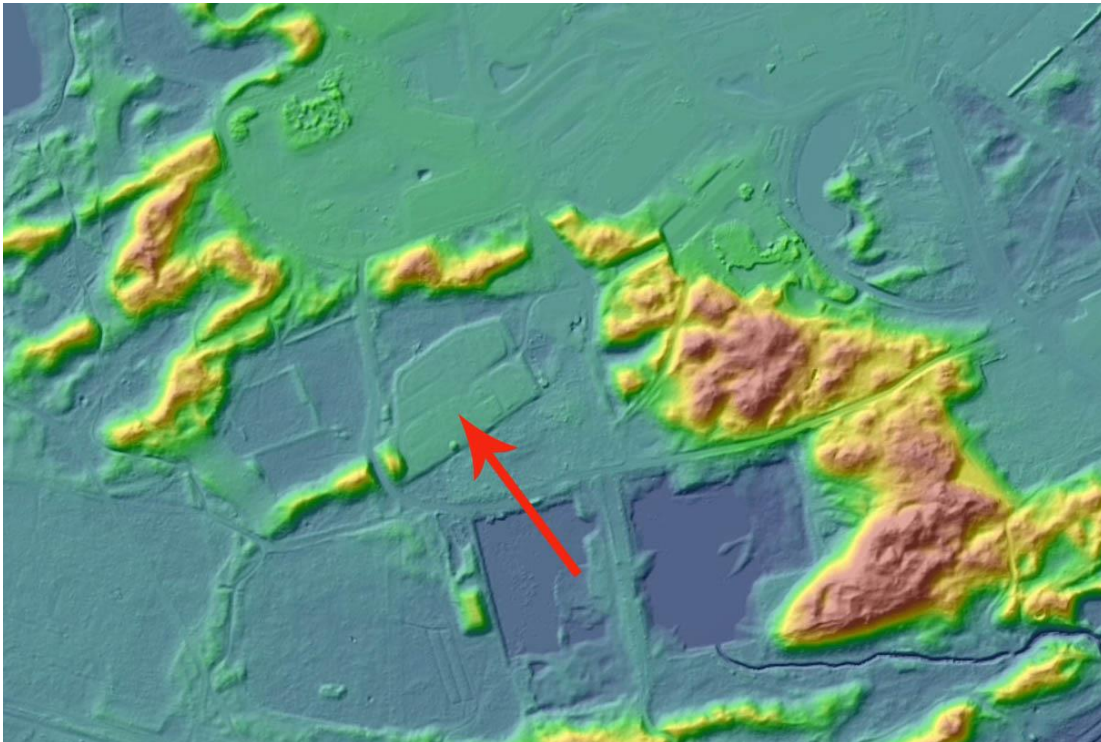

1923. De foto toont linksonder net niet het mortuarium en de begraafplaats, maar wel veel gebouwen van het ziekenhuis. De tuinontwerpen van Springer bij de paviljoens en het administratiegebouw zijn inmiddels uitgevoerd. In de linkerbovenhoek is de lange rechte windsingel te zien die het terrein van het psychiatrisch ziekenhuis afschermd. De begraafplaats werd pal tegen deze grenslijn gesitueerd. (Noord-Hollands archief NL-HlmNHA-1465-00341) NB Het voltooide complex is pas in 1951 op de topografische kaart ingetekend! Zie p. 40).

4 De begraafplaats

4.1 Locatie en eerste aanleg van de begraafplaats

De begraafplaats werd aangelegd in een duinvallei waar grasland en enkele bosjes waren. (Zie de kaart van Scholten uit 1908 en voorgaande topkaart uit 1910). De voor de begraafplaats benodigde ruimte werd (gedeeltelijk) opgehoogd en er werd een greppel gegraven aan de zuidkant van de ophoging. De omringende gronden werden afgevlakt en in gebruik genomen als bouwland. (Zie de plattegrond van de inrichting uit ca 1925 p.32).

De begraafplaats is op de hoogtekaart met de hillshade goed herkenbaar. De begraafplaats werd aangelegd in een duinvallei en opgehoogd tot ca 1,5 m hoger dan het duindal aan weerszijden. (Algemeen Hoogtebestand Nederland)

De toestemming voor de aanleg van de begraafplaats door de gemeente Castricum dateert van 1909³. Daarbij zal een tekening zijn overlegd, maar die is niet in een van de archieven gevonden. De toegang tot de begraafplaats was vanaf het anatomiegebouw, waar de overledenen waren opgebaard. Tussen het mortuarium en de begraafplaats lagen hakhoutbosjes. Het pad ging eerst door het donkere hakhout om vervolgens omhoog te lopen de open begraafplaats op. De oudste foto vertoont een omhekt terrein met een middenpad en een dwarspad. Achter het dwarspad lag het Rooms katholieke deel dat nog eens apart door een hek was gescheiden van de algemene begraafplaats. De toegang naar het Rk-deel was vanaf het middenpad, naar de calvarieberg, die vermoedelijk meteen was aangelegd, aan de zuidrand. Langs het middenpad staan

³ Regionaal Archief Alkmaar, 0648 Archief van de gemeente Castricum (1812-1915) 480 Brief van de hoofdingenieur van de Prov. waterstaat inzake vergunning voor de aanleg van een bijzondere begraafplaats voor het provinciaal krankzinnigengesticht Duin en Bosch. 1909 met een positief besluit van B&W terzake. Hierbij is geen kaart of tekening aanwezig.

enkele bomen, bij de toegang meer dan verderop. Verder is er begroeiing langs de randen, waar buiten akkers lagen.

Ca. 1920 Ansichtkaart. Zicht over de begraafplaats vanaf een duin bij het katholieke deel, van zuidwest naar noordoost. (Hist. Ver. Oud-Castricum) Rechts het katholieke deel, dat geheel is omhekt. De enige toegang is via het pad naar de calvarieberg, die op de foto niet zichtbaar is. Aan de kant van het anatomiegebouw, de noordoostzijde, liggen de meeste grafmonumenten op de algemene begraafplaats. De paden hebben nog geen halfverharding van schelpen.

Panorama omstreeks 1920 geschilderd door een onbekende naar de foto waarvan voorgaande ansichtkaart waarschijnlijk een uitsnede is. Op de voorgrond het afscheidende hekwerk over het duin. Aan weerszijden van de begraafplaats zijn de akkertjes weergegeven als zandvlaktes. (Collectie Oud Castricum?)

Omdat in 1903 nog niet bekend was waar de begraafplaats zou worden aangelegd en pas in 1909 de aanleg werd goedgekeurd, is het niet eens waarschijnlijk dat de begraafplaats door architect Poggenbeek is getekend. Hij had een simpele, puur functionele inrichting.

4.2 Reglement

De begraafplaats was bedoeld voor patiënten en voor personeel en hun gezinsleden. Een deel was Algemene Begraafplaats, een deel Rooms-katholiek. Beide delen kenden drie klassen: de eerste klasse was voor de hogere en middelbare ambtenaren en bestond uit afzonderlijke graven, de tweede klasse voor het overig personeel kon twee of drie overledenen bevatten, evenals de derde

klasse graven voor de patiënten. De begrafenissen werden uitgevoerd door het verplegend personeel, dat voor de gelegenheid geheel in zwart gekleed ging. Tien dragers voor de kisten der eerste klasse, acht dragers voor de overige. Tuinlieden werden voor een jaar benoemd als dragers. De technisch adjunct-directeur was verantwoordelijk voor de begraafplaats en de begrafenissen.⁴

Begravenis met tien dragers op een protestante begraafplaats in 1904, dus niet op Duin en Bosch (NHA)

De begrafenissen werden ingeschreven in het register van ofwel het algemene ofwel het Rooms-katholieke deel; op volgorde, met naam en grafnummer. Tevens alfabetisch op naam in een tweede register. (Zie bijlage 4)

Vanaf 1 juni 1909 is er begraven op Bosch en Duin in het algemene deel. De eerste (RK) begrafenis was 21 november 1911 Johanna Meijer, de laatst ingeschrevene werd begraven in 1960.

In het katholieke register had volgnummer 188 als grafnummer 90. Dat was mogelijk omdat 2 of 3 patiënten boven elkaar konden worden begraven.

De liggende grafstenen in klasse 2 en 3 mochten dan ook maar 1/3 van het graf beslaan. Zij moesten van solide materiaal zijn, hardsteen of marmer. De precieze maten van het graf zijn niet vermeld in het begrafenis reglement, maar in correspondentie met nabestaanden wordt vermeld dat de maximale afmetingen van een (liggende) steen 185 x75 cm zijn. Deze afmetingen golden voor stenen op de eerste klasse velden. Aangezien op foto's vrij hoge grafmonumenten zijn te zien, was er voor de eerste klasse geen maximale hoogte van stenen vastgelegd. Het grafrecht gold voor tien jaar, maar kon telkens voor 10 jaar worden verlengd. De tarieven van 1914 werden in 1921 verhoogd en later nogmaals sterk verhoogd (van f 74 naar f 108 naar f 220 voor de eerste klasse, van f38,50 naar f70, naar f135 tweede klasse, en van f25 naar f 52 naar f83 voor de derde klasse).

De grafstenen werden vervaardigd door ondernemers uit de regio, zoals Henk Swart's natuursteenhandel en steenhouwerij in Alkmaar. Van tevoren moest een schets worden ingeleverd. Voor het komen plaatsen moest de leverancier zich tijdig melden bij het ziekenhuis.⁵

⁴ Reglement van de begraafplaats dec. 1914, in werking tredend 1915, NHA-637-297

⁵ NHA-637-298-0016, NHA-673-298-0018

Graf van Geertruida van der Meer, 1913, katholieke deel

De eerste graven dateren uit 1910, in de derde klasse van de algemene begraafplaats. De rijen graven 3^e klasse zijn zichtbaar op een blauwdruk die in 1920 of even later werd gemaakt. Deze wordt verderop behandeld. De klasseindeling is te vinden op pagina 38.

Op de katholieke begraafplaats werd in de 2^e klasse Geertruida v. d. Meer (ega van R. Wouda), begraven op 16 aug. 1913, vervolgens Johanna Carolina Magdalena ten Pas (ega van J. Keyser) op 4 april 1914.

Suusje Fakkert 1920 en Simon Oudejans 1921

Op de algemene begraafplaats eerste klasse werd als een van de eersten begraven de zoon van dokter Jacobi. Willem Lodewijk Jacobi overleed in 1915. Zijn graf werd in het centrum van de begraafplaats gemaakt. Dr. J.W. Jacobi zelf overleed een jaar later in 1916. Zijn graf kwam aan het hoofdeind van zijn zoon.

Enkele andere overledenen die in de archiefboeken⁶ worden vermeld zijn:

1916 E.M. Preier, voor het graf van Maria W.M. Leijding werd in 1955 nog f25 betaald door haar dochter.

1917 Gabriël Benjamin, tijdens de Eerste Wereldoorlog gevlucht uit Koerdistan, Mosul, werd opgenomen in het ziekenhuis en overleed er binnen een jaar. Hij was Syrisch Orthodox.

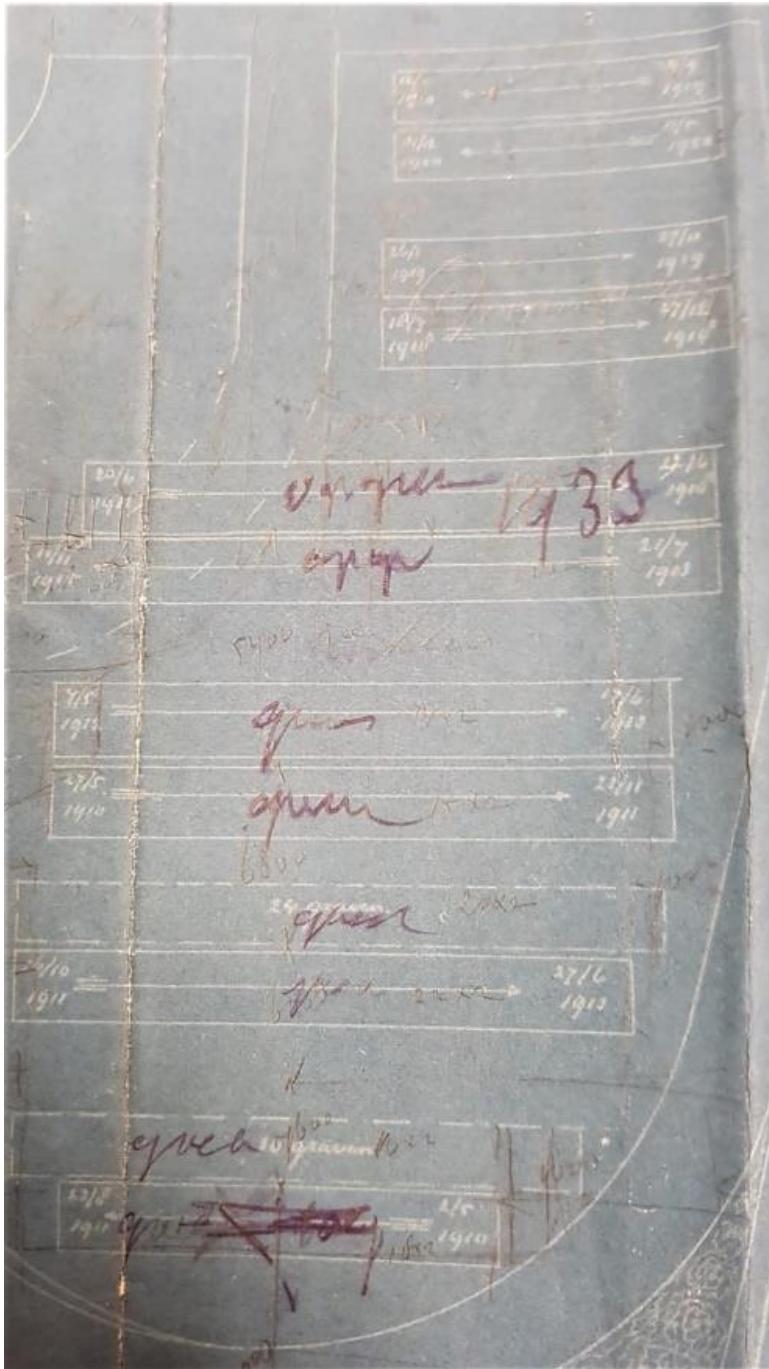
1918 Menso de Vries, 28 jaar, begraven in de 1^e klasse.

In 1919 werden niet minder dan 78 mensen begraven op Duin en Bosch. De Spaanse griep woedde in heel Europa en maakte meer slachtoffers dan de Eerste Wereldoorlog (1914-1918).

Tussen 1922 en 1929 werden per jaar maar twee tot vijf personen begraven op de algemene begraafplaats.

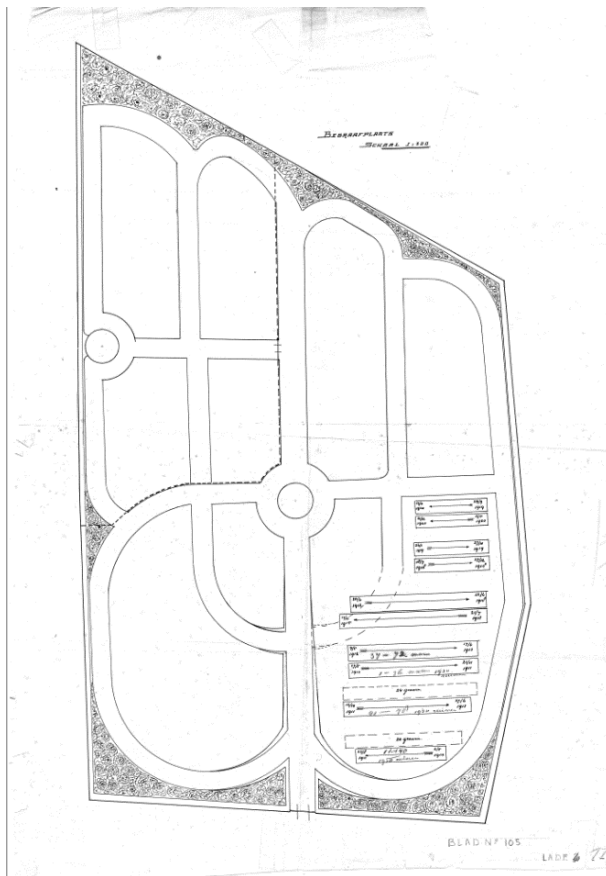
De derde klasse algemene graven zijn tot 1920 globaal aangegeven op onderstaande blauwdruk. Van alle graven is de klasse wel bekend, maar blijft onduidelijk waar een specifiek graf lag.

⁶ NHA-637-295,296 registers, 298 grafrechten en kosten (digitaal), 299 lijsten geplaatste grafstenen ingezien.

De vroege graven zijn opgetekend in de blauwdruk, van 1910 tot 1920, aantekeningen in rood: 1931/1933 en "graven", toen de eerste graven na ca. 20 jaar werden geruimd.

4.3 Ontwerp in tweede fase

Ongedateerde tekening, graven 3^e klas tot 1920 zijn erop aangegeven, een ontworpen pad is ter plaatse gestippeld. Het noorden ligt rechts. (Archieftekening Parnassia ?) (Ontwerp tussen 1919-1925)

Er bestaan een blauwdruk en een zwart-wit afdruk van de begraafplaats, waarin men een hand kan herkennen, met de duim naar binnen gevouwen. De lengteas ligt tussen middelvinger en ringvinger met een cirkelvormig perk als centrum van de begraafplaats. De wijsvinger was nog wat langer dan de middelvinger. Deze vorm was bepaald door de kadastrale grens.

De lange middenpaden hebben een kleine verschuiving ten opzichte van elkaar, een stijlfiguur dat begin 20ste eeuw vaker werd gebruikt.

De paden zijn tamelijk breed, de hoofdas nog iets breder dan de andere.

Op de tekening zijn alleen rijen graven in de derde klasse aangegeven, terwijl ook in de eerste klasse en op het katholieke deel reeds graven aanwezig zijn geweest. Tussen de rijen graven, die steeds rug tegen rug lagen, liepen graspaden.

Om de buitenste paden aan de oost en westkant zijn bosjes getekend. Het geheel werd omgeven door een hek (foto ca 1920). Waarschijnlijk was het de bedoeling om aan de noord- en zuidkant, waar paden langs de rand liepen een haag te planten.

In het ontwerp was een gedeelte bestemd als Algemene begraafplaats en een deel als Rooms-katholieke begraafplaats. Op de laatste liep in het midden een pad naar een calvarieberg met een ijzeren kruis erop. De ontwerper heeft dit afzonderlijke deel willen opnemen in het geheel, maar het hek toch heel subtiel aangegeven. In het hek werd maar één toegang gemaakt – in de dwarsas van de calvarieberg – en daardoor werden twee op de plattegrond doorlopende paden feitelijk doodlopend. Vanaf de toegang tot het rond stonden bomen langs de hoofdas, mogelijk iepen. Verderop een enkele boom. In het centrumperk een treurboom, vermoedelijk ook een iep. De grafvelden waren verder leeg. Er werd geen boombeplanting bij de graven gezet.

© Stichting Alkmaardermeeromgeving

2008 lepen langs het hoofdpad en treuriep in het centrum, van oost naar west kijkend. (foto E. Mooij)

Wie de begraafplaats heeft ontworpen valt niet met zekerheid te zeggen, maar we hebben wel een sterk vermoeden. Het ontwerp in de vorm van een hand is te modern om te worden toegeschreven aan de landschapsarchitect Leonard Springer (1855 -1940), waarvan we weten dat hij in ieder geval tussen 1917-1919⁷, voor Duin en Bosch heeft ontworpen. Springer maakte nog graag vormen in landschapsstijl, zoals zijn basistekeningen voor tuintjes bij de paviljoens laten zien, of ontwierp in een symmetrische neoklassieke stijl. Sinds 1906 echter werkte zijn neef Gerard Bleeker (1882-1956) bij hem op zijn bureau in Haarlem en deze had belangstelling voor de Nieuwe Architectonische tuinstijl. Van zijn oom, bij wie hij tot 1924 zou blijven werken, mocht Bleeker binnen het bureau ook eigen projecten uitvoeren.⁸ Toen Springer het rustiger aan ging doen heeft Bleeker ook zaken overgenomen. Het ontwerp van de hand is daarom waarschijnlijk gemaakt tussen 1920 en 1924, waarschijnlijk 1920, door landschapsarchitect Bleeker. De tekening waarvan de blauwdruk is gemaakt zal de definitieve versie van het ontwerp zijn geweest. In het Bleeker archief in Wageningen is een litho aanwezig van het gehele terrein van het ziekenhuis (zie p.31).⁹ Daarop is de handvorm zichtbaar, zo getekend als het toen was aangelegd.

In een studie over door Bleeker ontworpen villatuinen, stelt Eric Blok vast dat zijn vroege werken in gemengde¹⁰ stijl zijn tot 1923, vanaf 1923 wanneer hij het bureau van Springer gaat verlaten, geometrische werken, en ca 1932 de overgang naar eenvoudige en abstracte vormen.¹¹

⁷ Constance Moes, L.A. Springer, tuinarchitect dendroloog 1855-1940, 2002, werkenlijst. p.314

⁸ idem , p.72

⁹ Wageningen Database Tuin, G. Bleeker nr 28.301.01, litho 1:25.000, 66 x 54,5 cm

¹⁰ Gemengde stijl houdt een combinatie van Engelse landschapsstijl en geometrisch ontwerp in.

¹¹ Eric Blok, *Nederlandse tuinarchitectuur III, Jongere tuinkunst 1900-1940*, p.78.

G. Bleeker (WUR Special Collections, foto van foto M. Vedder)

1935 Zuil-iepen staan op de begraafplaats. Graven 2^e klasse in de zuidoosthoek, graf met hek van Neeltje Warnaar (1874-1959) en rechts daarvan de jongens Koeman. (Zie bijlage). (Noord-Hollands archief, NHA-1465-00548)

1935 Bomen langs de Doktersweg?/ Van Oldenbarneveldweg Bakkum. Dezelfde soort bomen stonden op de begraafplaats. (Noord-Hollands archief NHA_1465_00553)

4.4 Bezettingstijd 1940-1945

In 1940 werd het ziekenhuis getroffen door een Engels bombardement. Daarbij werd grote schade aangericht en kwamen twee patiëntes om het leven. (Zij zullen op Duin en Bosch zijn begraven). Wegens de kustverdediging kwam in november 1942 de opdracht om de gehele gemeente Castricum te evacueren. Mensen met onmisbare beroepen moesten dan in het ontruimde oostelijke deel van de gemeente gaan wonen.

November 1942 werd het ziekenhuis ontruimd. Het ziekenhuis was verdeeld in vier evacuatie-afdelingen, die elk naar een ander ziekenhuis werden overgebracht, met de meest gebruikte medicamenten. Veel personeel verhuisde mee met de patiënten naar Warnsveld, Rosmalen, Medemblik en Den Dolder. Op 19 november werden het kantoor en vele ambtswoningen in beslag genomen door de Duitse Wehrmacht, die de reeds verhuisde inboedel ook teruggeiste.¹² De bouwafdeling van de Wehrmacht werd er gehuisvest. Zij moesten bunkers bouwen en de tankwal bij de Geversweg.¹³ Na de capitulatie werden door de Binnenlandse Strijdkrachten vier paviljoens gebruikt voor 'politieke delinquenten' en twee voor de mannen van de BS. Geleidelijk werden de paviljoens weer vrijgegeven en grondig schoongemaakt. Eind oktober en november 1945 keerden patiënten en personeel die de moeilijke drie jaren overleefd hadden, weer terug. December 1946 arriveerden de laatste evacués.

¹² NHA 637-49, 637-15 brief van de geneesheer-directeur van 29 januari 1943

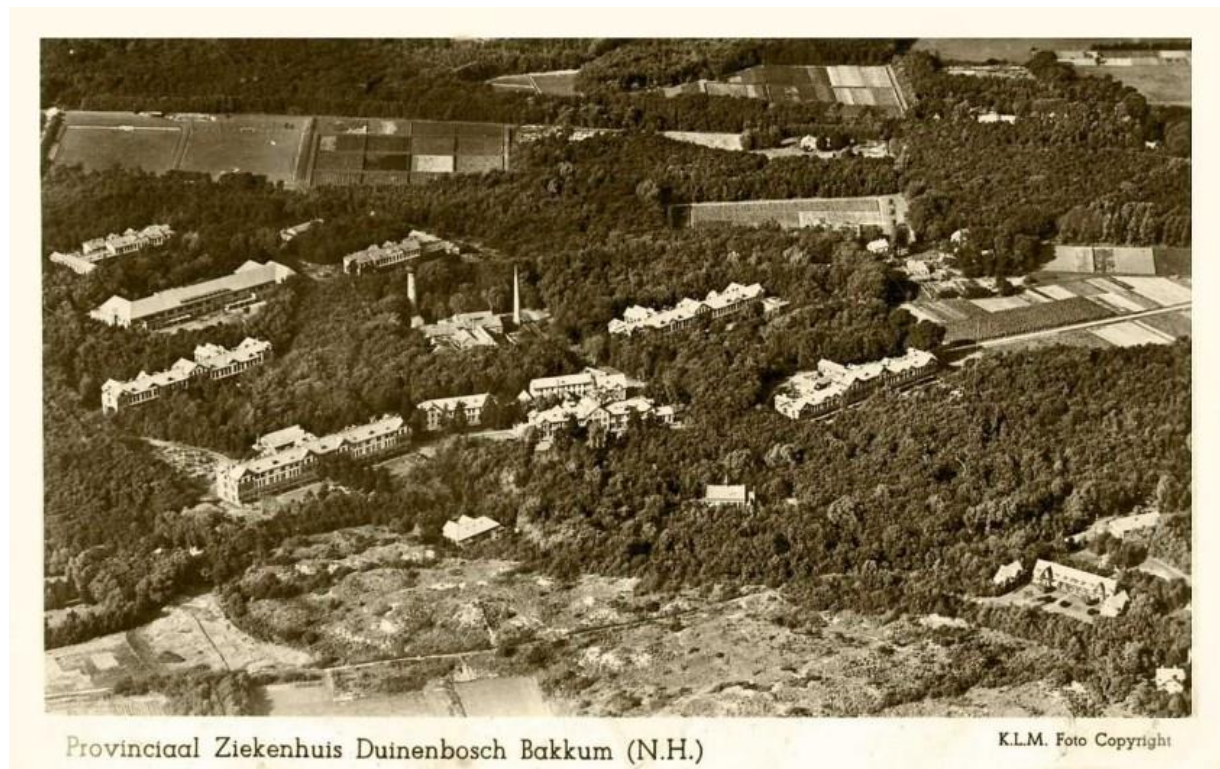
¹³ Jaap Glastra, Duin en Bosch, evacuatie (Jaarboek Oud Castricum, 18 1995.)

26 februari 1945 Royal Air Force foto 3195. (Special Coll. WUR)

1945 Detail van de begraafplaats. Een laantje langs het toegangspad tot aan de cirkel. Verder bomen in enkele groepen. Ten noorden van de begraafplaats een gebouw/bunker? waar nu bos is.

Niet gedateerde luchtfoto (internet), maar gemaakt voordat de vijver bij het administratiegebouw werd aangelegd. (Volgens de RCE is dat tussen 1946 en 1959 geweest. Er is blijkbaar weinig precieze informatie over). Linksonder is een deel van de begraafplaats te zien met bomen langs de toegangsweg en hoge begroeiing aan de rand als afscheiding met het bouwland. Het bouwland en het bosje linksonder komen nog overeen met de tekening van Scholten uit 1908.

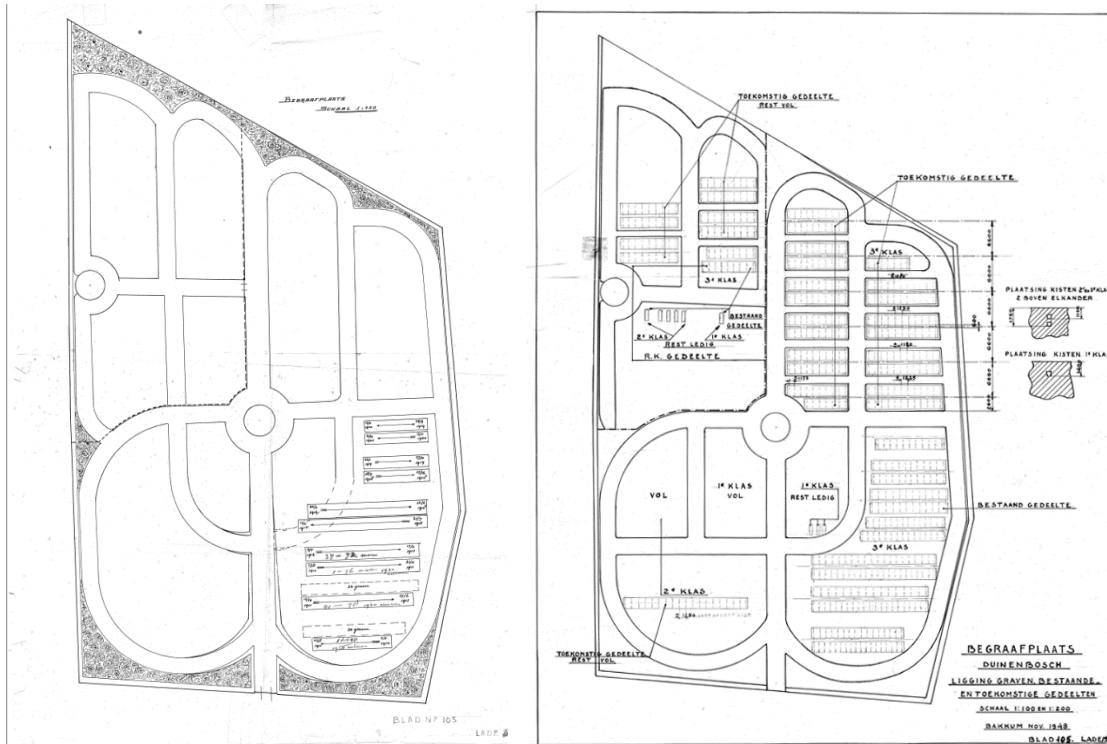

Uitsnede uit de luchtfoto met links tegen de rand een gedeelte van de begraafplaats. De groene B is in het bosje gezet dat op de luchtfoto door bouwland wordt omgeven en op de kaart van Scholten uit 1908 (rechts) door grasland.

5 Ontwikkelingen ziekenhuis en begraafplaats na 1945

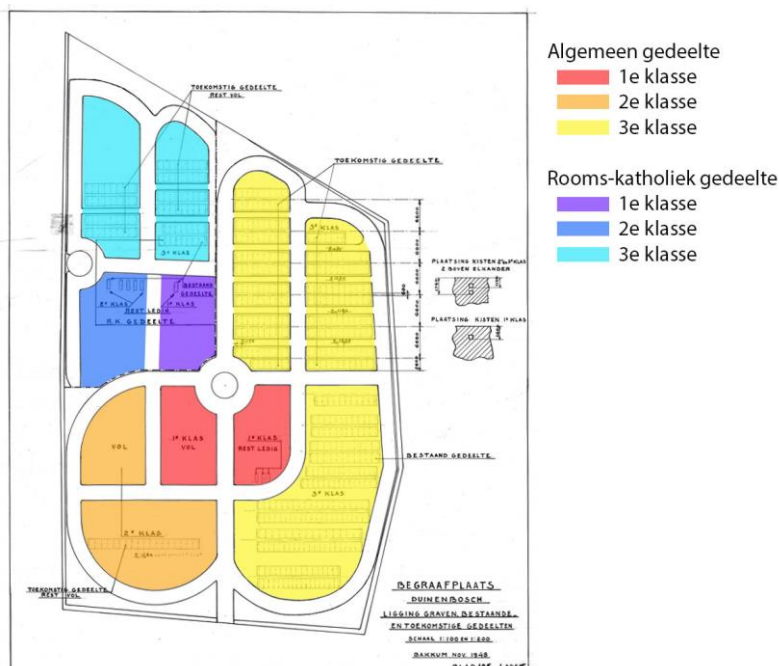
5.1 Ziekenhuis

In november 1948 is geïnterviewd welke plekken nog vrij waren. De linker kaart laat zien dat de 3^e klasse van de algemene begraafplaats van de patiënten zo vol was dat hier het pad niet kon doorlopen. De rechter kaart geeft de klassen, de volle stroken en toekomstige begraafplekken aan.

Links: ongedateerd, na 1920, met graven 3^e klasse (patiënten). Het noorden is rechts.

Rechter tekening: 1948, met aantekeningen "vol" of "toekomstig gedeelte" (Werkgroep Oud Castricum??)

Klasseindeling overgenomen van kaart 1948

In 1948 is op de algemene begraafplaats een eerste klas vak vol, de ander nog nagenoeg leeg. De graven in het pad blijken te zijn verwijderd en het pad alsnog aangelegd, gelijktijdig met het pad aan de overkant van de as. Voor de tweede klas is een kleine strook van ongeveer 20 graven weergegeven. De rest is vol.

De derde klas is ook geheel vol, maar door plaatsing van een tweede kist boven de eerste kan de gehele derde klas opnieuw bezet worden. Dit lijkt echter niet te zijn gebeurd. Er zijn wel graven geruimd, in de registers aangegeven met een 'R'.

Het katholieke deel is in 1948 nog niet vol in geen van alle klassen. Ten zuiden van het pad naar de calvarieberg liggen zes graven, waarvan één pal aan het niet meer getekende pad.

Er was geen beplanting tussen de rijen.

In 1953 werd W.E. van Keeken economisch directeur en administrateur. Tevens was hij medeoprichter van de tennisvereniging. Hij overleed nog in hetzelfde jaar 1953 en werd op de begraafplaats begraven. Hij was daarmee het laatste begraven personeelslid.

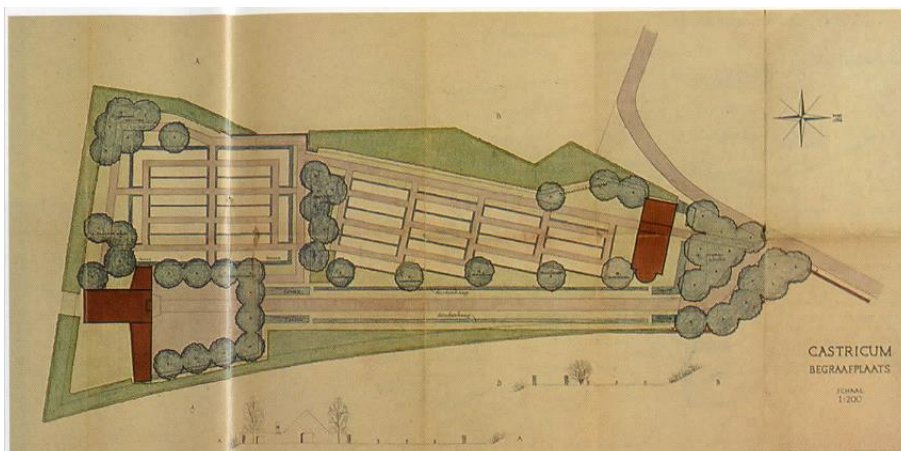

Tijdelijke foto. Hier ontbreekt nog een foto van het graf van Keeken, dat nog aanwezig is, met een nieuwe metalen naamplaat

In 1955 zijn er 24 overledenen begraven, in 1956 ook 24, in 1960 nog 21.

In totaal zijn er 1624 algemene/protestantse begrafenissen geweest. De laatste begrafenis was op 14 november 1960. Op het algemene deel zijn graven geruimd, op het katholieke deel was dat niet nodig, omdat het niet vol kwam. Op de RK grafvelden zijn in totaal 188 personen begraven.

Tussen 1956 en 1962 zijn 27 patiënten begraven op de Castricumse begraafplaats Onderlangs, omdat de begraafplaats van Duin en Bosch vol was. Daarna wilde de gemeente geen toestemming tot begraven daar meer verlenen, al hadden veel patiënten meer dan 5 jaar in Castricum gewoond.

Begraafplaats Onderlangs, ontwerp Hein Otto, 1953 (<https://www.heinotto.nl/ontwerpen/>)

5.2 Vernieuwing van het ziekenhuis, na 1963

Vanaf 1963 waren er nieuwe ontwikkelingen: er werden veel nieuwe paviljoens gebouwd, de tramlijn werd opgeheven, het remisegebouw werd houtopslag. De verschillen zijn goed te zien in de kaarten van 1951 en 1971. (Zie p. 40).

Het terrein werd over de westelijke grenslijn heen uitgebreid. Er werd een weg aangelegd aan de westkant van de nieuwe paviljoens die naar het zuiden doorliep langs de begraafplaats. Vervolgens kreeg die een achteruitgang.

In 1963 nam de provincie c.q. het bestuur van Duin en Bosch het formele besluit om niet meer op de eigen begraafplaats te begraven. De argumenten voor sluiting waren:

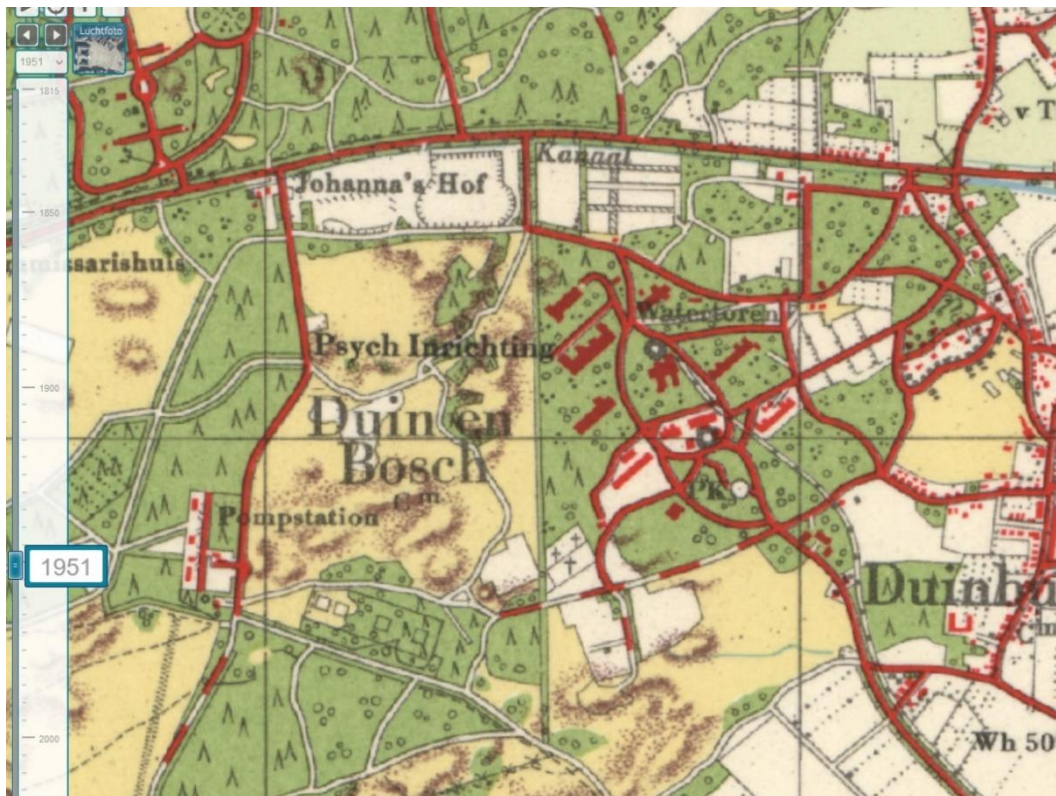
- 1. De begraafplaats is vrijwel vol.*
- 2. Door aankoop van het nieuwe terrein en de bouw van de paviljoens komt de begraafplaats meer op het terrein te liggen.*
- 3. De ligging fixeert de eerste 10 jaar na sluiting het omliggende terrein (art. 16-4^e: binnen 50 m. mogen geen gebouwen worden opgericht).*
- 4 Het houden van begrafenissen op het terrein met behulp van eigen personeel geeft grote moeilijkheden.*

Bakkum, 19 maart 1963 de administrateur

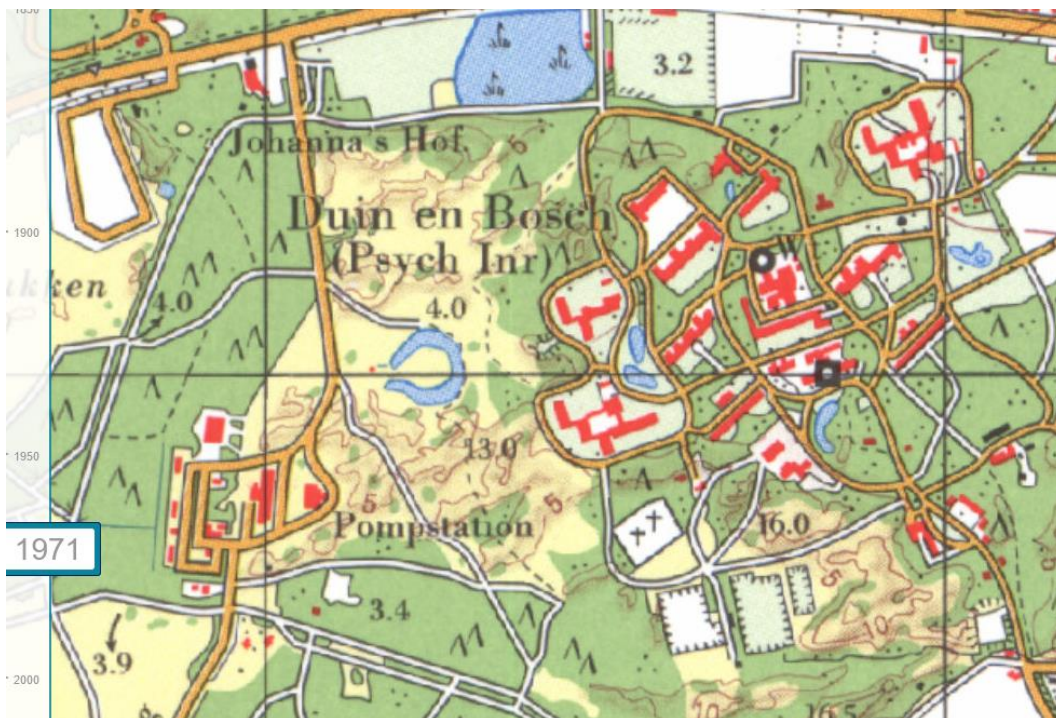
Gedurende 10 jaar moet een gesloten begraafplaats onaangeroerd blijven liggen. *Na die tijd mag de grond tot bezaaiing of beplanting worden gebruikt, onder bepaalde voorwaarden (art.25) [van de toenmalige Wet op de lijkbezorging]. Dertig jaar na sluiting mag uitgegraven worden tot meerdere diepte dan 0,5 m. (zie bijlage 1963).*

In de periode 1991-1993 werd het provinciale ziekenhuis een zelfstandige organisatie.

Het terreinonderhoud werd toen al (lang) niet meer gedaan door patiënten, maar door een eigen beheerorganisatie. Die zette voor het beheer van het groen externe aannemers/hoveniersbedrijven in.

De oude gebouwen in 1951, de begraafplaats is slechts schematisch aangegeven.

1971 Nieuwe gebouwen en nieuwe weg ten westen van de begraafplaats. Nieuwe toegang.

5.3 Beheermaatregelen onder PWN

In 1982 nam de Parnassiagroep het beheer van de begraafplaats met het omringende (kadaster)perceel over van de instelling. De begraafplaats was toen al 20 jaar gesloten en tamelijk verwaarloosd. Naar eigen inzicht en op aandringen van de Werkgroep Oud Castricum zijn er sinds 1982 verschillende maatregelen genomen:

Het bouwland aan de zuidkant op perceel 1877 was al bebost.

In 1993 werden de paden opnieuw aangelegd, met banden en een halfverharding van schelpen. De knikken tussen de paden werden niet opnieuw gemaakt. Daardoor veranderden vier rechte paden die met een knik op elkaar aansloten in twee iets scheve paden.

In 1993 kreeg de begraafplaats de status van natuurmonument.

In verschillende jaren zijn bomen van verschillende soorten geplant, verspreid over de velden.

In 1998 werd een esdoornhaag om de begraafplaats geplant. De haag werd in de zuidwesthoek tegen het duin geplant in plaats van op de oude grenslijn die over het duin liep.

In 2013 werd het grafmonument van dr. Jacobi hersteld en het hernieuwde graf aan twee kleinkinderen van Jacobi 'overhandigd'.

In 2014 werden 25 oude iepen, waaronder de centrale treuriep, gerooid wegens iepziekte.

2008 iepen aan weerszijden van het pad naar de calvarieberg en nog een iep aan de oostkant.

Jonge beuk geplant toen de eerste iepen werden gekapt. Achter de esdoornhaag dennenbos van na 1963 (foto A. Guinée)

Ongedateerd, vóór 2014, de iepen zijn nog aanwezig.

Ongedateerd, Graf van Dr. J.W. Jacobi met iepen en het mortuarium in de achtergrond.

© Stichting Alkmaardermeeromgeving

© Stichting Alkmaardermeeromgeving

In 2013 stond de treuriep nog in het centrum en een groep van 3 iepen aan het rechter zijpad. Rechts de op initiatief van de werkgroep Oud-Castricum gerestaureerde graven van dr. Jacobi en dat van zijn zoon. (E. Mooij)

Op grond van de historische gegevens en afbeeldingen hebben we een sterk vermoeden dat veel grafstenen sinds de sluiting van de begraafplaats zijn verdwenen. Volgens de Werkgroep Oud-Castricum werden veel stenen bij het maaien beschadigd, maar werden ook de opschriften van veel stenen opzettelijk onherkenbaar gemaakt door nabestaanden. Het lijkt erop dat totaal gebroken stenen zijn afgevoerd en sommige stenen die nog wel intact waren, verplaatst. Op de huidige begraafplaats is het begraafpatroon - met de ruggen tegen elkaar liggende rijen graven en paden tussen de voeteinden van de rijen – nauwelijks herkenbaar.

© Stichting Alkmaardermeeromgeving

2008 Grafveld met veel staande stenen, maar geen stenen met de ruggen tegen elkaar. (E. Mooij)

5.4 Stedenbouwkundige herstructurering

De ggz instelling Duin en Bosch was in de loop der tijd door het bijbouwen van allerlei gebouwen een verdicht en vrij rommelig conglomeraat geworden. De nog aanwezige gebouwen van Poggenbeek kregen in 2004 een status als rijksmonument, maar verkeerden niet in goede staat. Ondertussen waren ook de opvattingen over de plek van zorginstellingen in de maatschappij veranderd. De Bavo-Parnassiagroep, die Duin en Bosch overnam, had ervaring met herstructureringsopgaven en besloot in overleg met de gemeente Castricum het complex Duin en Bosch ruimtelijk en functioneel te reorganiseren tot een eigentijds geheel. In 2008 stelde bureau Vollmer & Partners een visie op en vervolgens een integraal plan. Een nieuw bestemmingsplan voor landgoed Duin en Bosch werd in 2012 vastgesteld. Het oostelijk deel van Duin en Bosch werd bestemd voor wonen. Het westelijk deel bleef een zorgbestemming houden en in het centrumdeel werden die functies gecombineerd. De aanvullende nieuwbouw uit de jaren 60 en de vervangende nieuwbouw uit de jaren 80 van de 20e eeuw werd gesloopt. De gebouwen van Poggenbeek werden gerenoveerd, met behoud van de kenmerkende chaletstijl.

Plankaart Vollmer & Partners 2016

Vollmer & Partners stelden ook een herstelplan op voor de begraafplaats. Het ontwerp is op bovenstaande plankaart te zien. Het werd echter niet uitgevoerd, vermoedelijk omdat Parnassia geen geld in de gesloten begraafplaats wilde steken, maar deze liever afstootte. Het PWN kocht de begraafplaats in 2018 aan om deze samen met het omringende perceel, te voegen bij het door PWN beheerde Noordhollands duinreservaat.

Op de plankaart uit 2016 is de ruimtelijke relatie tussen de begraafplaats en het anatomiegebouw intact. Het anatomiegebouw werd echter verkocht en veranderd in een private woning.¹⁴ Het brede pad vanaf de zuidkant van het gebouw naar de begraafplaats werd vervangen door een smal pad aan de noordzijde.

Het hakhoutbosje tussen de begraafplaats en het anatomiegebouw werd waarschijnlijk al heel lang niet meer als hakhout beheerd, maar werd na privatisering grotendeels gekapt ten bate van een tuin met een grasveld. Slechts een rand van het doorgeschoten hakhout resteert.

5.5 Recente veranderingen omgeving begraafplaats

Het bouwland aan weerszijden van de begraafplaats is waarschijnlijk al ruim voor PWN hier ging beheren, als akker in onbruik geraakt. Zowel aan de noord- als aan de zuidkant en aan de overkant van de weg achterlangs de begraafplaats is op zeker moment bos ingeplant. De weg die vanaf het mortuarium/anatomiegebouw naar het zuiden liep en vlak naast de zuidoostelijke punt van de begraafplaats liep werd (hiervoor?) verschoven naar het oosten.

Meer recent worden allerlei maatregelen uitgevoerd om de natuurwaarden te verhogen. Zo is in het dennenbos flink gekapt om er gemengd bos van te maken. Verder zijn op de plaats van de oude sportvelden van Duin en Bosch, die nog als gras op de plankaart uit 2016 van Vollmer & Partners staan, plassen gegraven.

Luchtbeeld van de huidige situatie. De begraafplaats ligt in de context van Landgoed Duin en Wijk, maar ook in de context van duinnatuur. Op de plaats van de sportvelden (zuidkant begraafplaats) zijn door PWN plassen gegraven.

¹⁴ Voormalige duinboerderij De Kwekerij, die nog functioneerde als theeschenkerij en tentoonstellingsruimte, werd ook tot particulier woonhuis, afgescheiden van de omgeving door een haag.

6 Samenvatting historie en huidige situatie per onderdeel

6.1 Samenvatting aanleghistorie

In 1903 begon men met de bouw van het ziekenhuis, in 1909 werd toestemming gegeven een begraafplaats aan te leggen. De begraafplaats lag dichtbij het mortuarium, tevens anatomiegebouw, vanwaar een pad door het hakhout naar de begraafplaats ging, die ca. 1.5 m was opgehoogd. Bouwlanden lagen aan weerszijden en een duin aan de zuidwestkant. Het was een langgerekt terrein met een middenas en een dwarsas. Tot aan de dwarsas stonden bomen, verder enkele verspreid staande bomen en heesters, vooral langs de randen naast het bouwland. Het geheel was omhekt en daarbinnen was het katholieke deel met een hek omgeven. De eerste begrafenis vond plaats in 1910 van de algemene begraafplaats. In 1916 overleed de geneesheer -directeur dr Jacobi. De eenvoudige begraafplaats uit 1909 kreeg na 1917 een meer verfijnde aanleg doordat de plattegrond van paden werd gewijzigd in de vorm van een beschermende hand. In de hoofdas kwam een rond, waaraan de bestaande graven van Jacobi en zijn zoon een prominente plek kregen. De opgang naar de hoger gelegen begraafplaats en de middenas tot aan het rond werd begeleid door rijen zuiliepen. Verder werden kruispunten van paden en de toegang tot het rooms-katholieke deel geaccentueerd met zuiliepen. In het rond werd, als enige treurboom, een treuriep geplant. Een nieuw dwarspad naar de zuidrand is vóór 1948 aangelegd. De haag om het geheel is omstreeks 1985 geplant. De iepen zijn gerooid in 2014. Al voor het verwijderen van de iepen zijn al nieuwe bomen geplant, vooral beuken. De achteruitgang werd na 1963 gemaakt, zichtbaar op de kaart van 1971. In 1993 zijn de paden opnieuw gelegd in wat allemaal gras was.

6.2 Huidige situatie van de aanleg per onderdeel

Terrein rond de begraafplaats

De begraafplaats werd aangelegd in een duinvallei tussen bouwlanden, nu ligt de begraafplaats in bos. Van het hakhout tussen het anatomiegebouw en de begraafplaats resteert een grote driestammige veldesdoorn.

Driestammige veldesdoorn, uitgegroeid hakhout.

Situatie 2021 (A. Guinée)

Toegang

Het mortuarium vormt in de huidige situatie niet meer het scharnierpunt tussen de wereld van de levenden en de doden. De voor ceremonies betekenisvolle weg van het gebouw naar de begraafplaats is vervangen door een smal voetpad om het geprivatiseerde terrein heen. In de huidige situatie is de achteringang voor wandelaars gemakkelijker te vinden.

Het mortuarium/anatomiegebouw is vergroot en woning geworden. Naast de haag de huidige toegang tot de begraafplaats. Rechts de aansluiting van het voetpad op de begraafplaats.

Hek in de westelijke achteruitgang met hagen.

Terugkijkend tussen hagen door naar de begraafplaats.

Paden

De padenstructuur is niet meer gaaf. Enkele paden ontbreken en er is een pad gemaakt dat niet tot het ontwerp behoort. Dit is waarschijnlijk bij de heraanleg in 1993 gebeurd. Toen zijn ook sommige bochten iets veranderd en net niet in elkaars verlengde liggende paden gewijzigd in rechte lijnen maar ten opzichte van het assenstelsel iets scheef liggende paden.

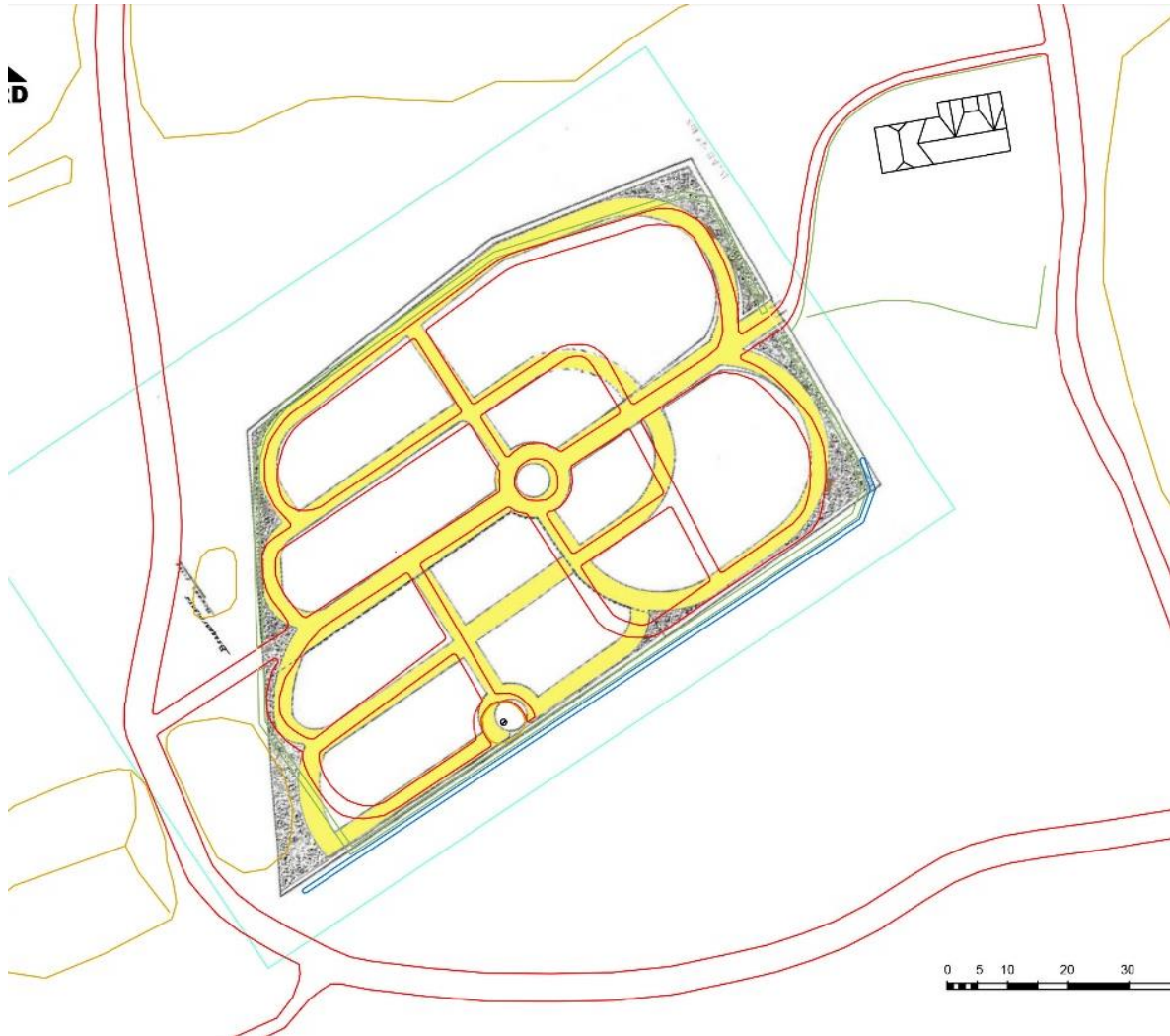
Het pad langs de zuidrand van de calvarieberg naar de handpalm zal door onbruik zijn verdwenen, aangezien het vanwege het hek om de katholieke begraafplaats doodliep. Een tweede ontbrekend pad, tussen wijsvinger en middelvinger was al in 1948 van de kaart verdwenen.

Het pad van de top van de wijsvinger (zuid-westhoek) is omstreeks 1985 ingekort, toen de paden waren vervaagd en een nieuwe haag werd aangeplant.

De huidige paden hebben een halfverharding van schelpen en zijn opgesloten met betonbanden (rechte stukken) en bakstenen randen (bochten).

De historische plattegrond over de hillshade geprojecteerd. De begraafplaats had oorspronkelijk aan de westkant een rechte grens met een hek dat over het reliëf ging. Het tracé is nog herkenbaar aan de gleuf in het duin. Het pad om de zuidelijke vinger lag tegen het duin aan. Het stijgende toegangspad en het calvariebergje aan het einde van de middenas in het RK-gedeelte zijn ook goed herkenbaar in dit beeld met reliëf. De tussen 1963 en 1970 aangelegde weg aan de westkant van de begraafplaats doorsnijdt het duin.

Het huidige padenpatroon in rood. Daaronder de ontwerptekening met geel ingekleurde paden.

Niet historisch pad dat vermoedelijk in 1993 is aangelegd. De grafmonumenten staan met de achterkant aan het pad. Rechts padopsluiting van bakstenen.

Randen

Aanvankelijk stond er een hek om de hele begraafplaats en om het katholieke deel nog een apart

hek. Hagen van veldesdoorn omgeven de begraafplaats sinds circa 1998.

De greppel aan de zuidrand is er nog.

Tegen de buitenranden staat in de ruimte tussen pad en haag op drie plaatsen een bank.

Haag aan de noordzijde, met overhangende bosbomen, en aan de zuidzijde, met hek en greppel ernaast.

Noordoosthoek met bank tussen pad en haag. Rechts bank in de westelijke buitenrand.

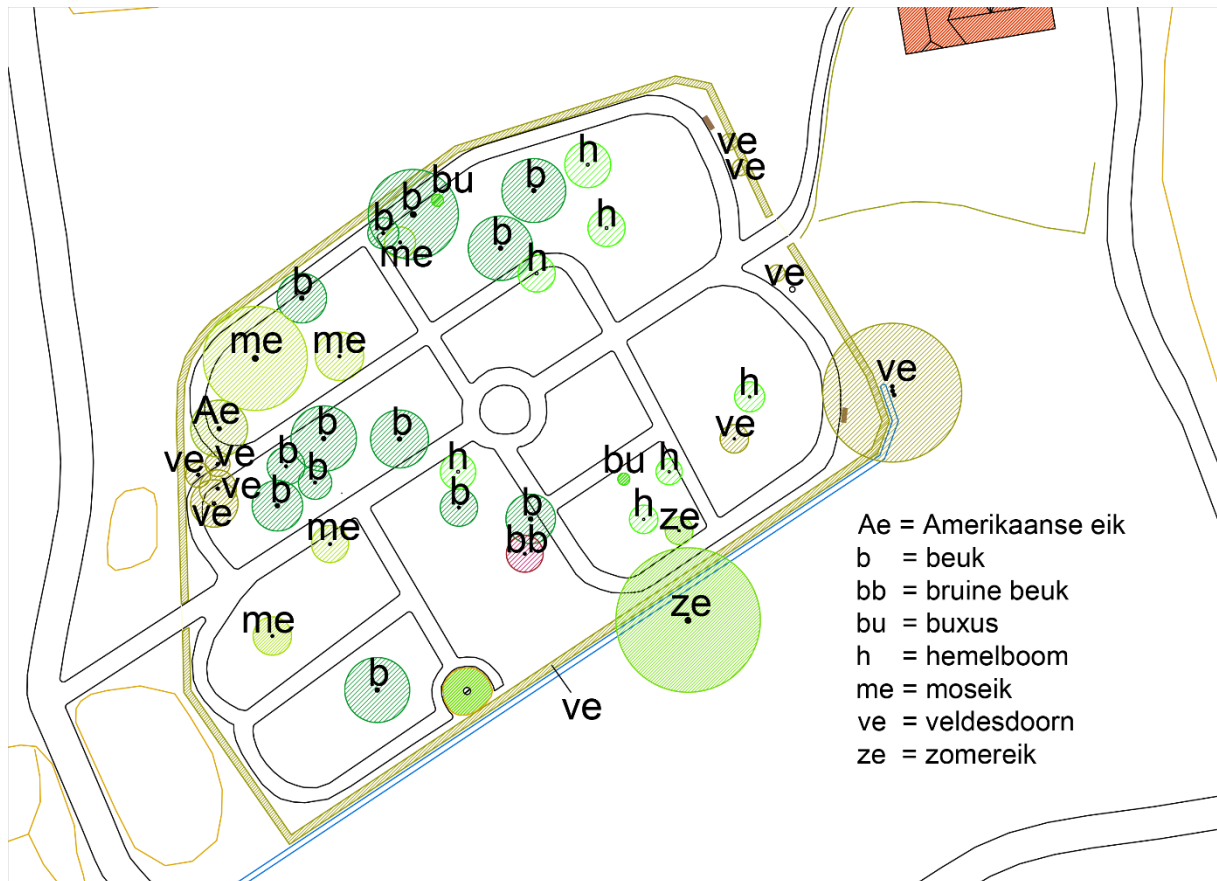
Beplanting

Aanvankelijk stond er willekeurig wat beplanting langs de randen (foto ca 1920). Er waren alleen rijen bomen (iepen) geplant in het eerste deel van de as tot aan de cirkel. (luchtfoto 1945). Verder enkele losse bomen. Een treuriep stond in de centrale cirkel.

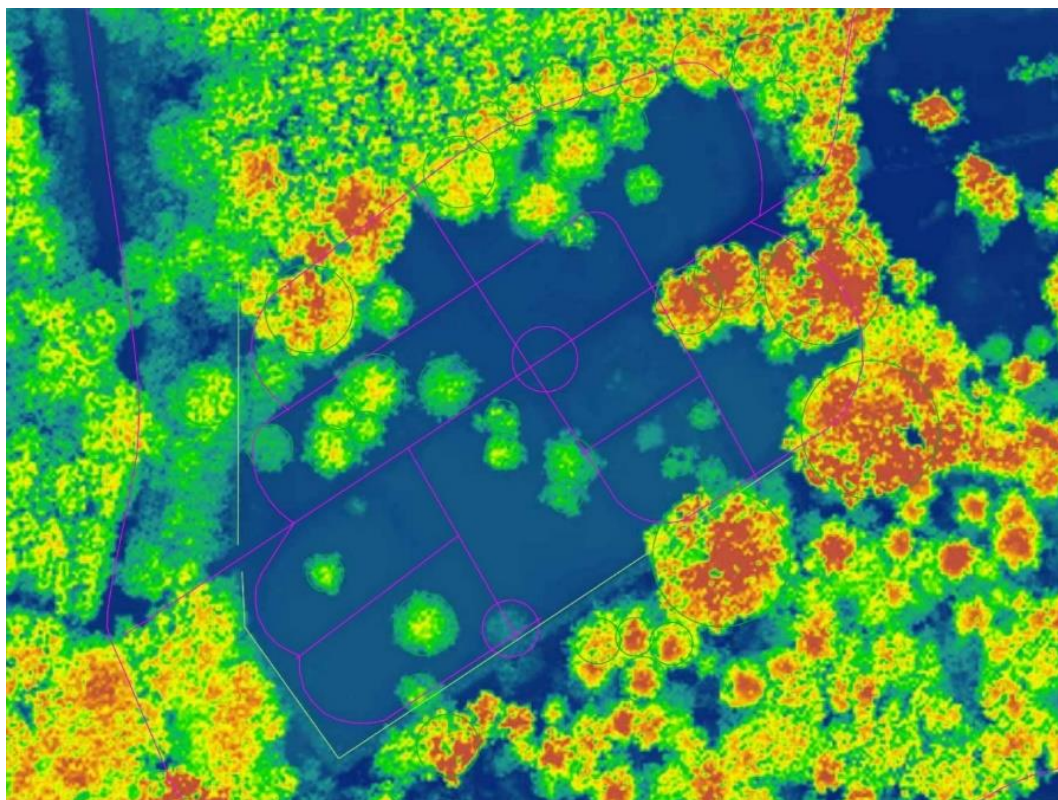
De meeste historische foto's zijn gemaakt vanaf en naar het anatomiegebouw. Onduidelijk is hoe het oostelijk deel begroeid was, want er is (bijna) geen documentatie.

Nu: aan de westkant groeien Veldesdoorns die behoren tot de historische beplanting. De westkant is het meest begroeid, de oostkant heeft geen bomen meer langs het toegangspad.

Een boomstomp wordt er ook gevonden aan de oostrand, op de kaart (volgende bladzijde) aangegeven als punt zonder kroon.

2021 boomsoorten

Op de hoogtkaart van de AHN, die niet helemaal actueel is, zijn nog een paar iepen aan het begin van de middenas zichtbaar en een grote boom aan de oostelijke buitenkant waar nu slechts een stomp van over is.

2021 boomloos toegangspad, bomen aan de westkant. Rechts: buxus aan rand van vak 3

Groep veldesdoorns bij driesprong

Op de begraafplaats zijn nog twee oude groepen buxus. Vermoedelijk gaat het om uitgegroeide grafbeplanting. Links de struik/groep aan de noordkant onder beuken (vak 5). Rechts de groep in open grafveld.

De huidige boombeplanting, die vooral uit beuken bestaat (13 stuks) en verder uit verschillende soorten eik (zomereik, Amerikaanse eik en enkele moseiken) is merendeels geplant kort na 1993, toen iepen werden gekapt. De nu aanwezige bomen zijn willekeurig over de ruimte gestrooid zonder rekening te houden met de indeling van paden en graven.

Graven onder beuken, vak 8

Calvarieberg

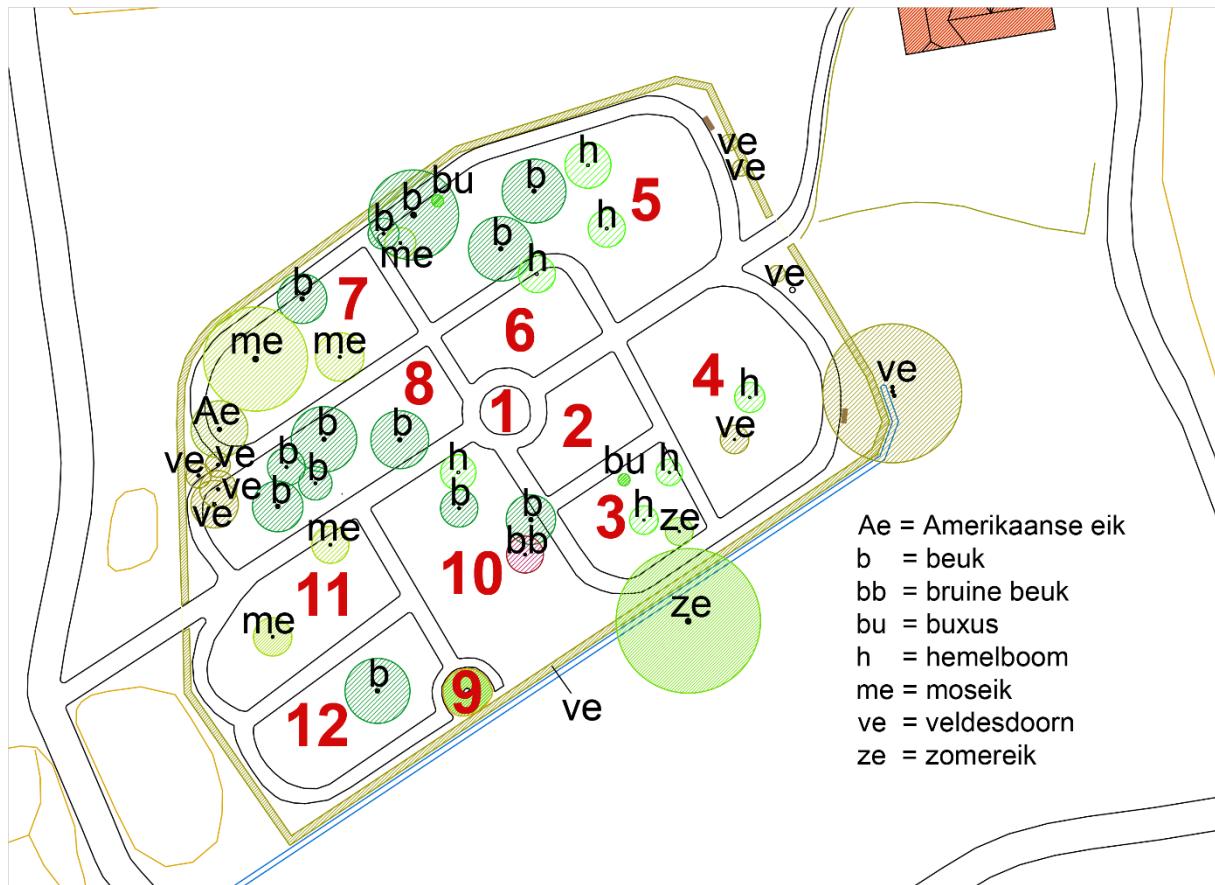
De calvarieberg was het centrum van het katholieke deel. Van het kruis resteert alleen het voetstuk. Het is bovendien niet te zien door struiken die op het bergje zijn opgeslagen.

Huidige aanblik calvarieberg. Aan de linkerkant ontbreekt een pad. Rechts: restant van het kruis.

Grafvelden

De grafvelden waren gazons. Ze worden nu beheerd als schrale soorten- en kruidenrijke graslanden.¹⁵ De hemelboom zorgt er voor veel nakomelingen, die jaarlijks worden afgemaaid.

Huidige situatie met eigen vaknummers.

De vak/grafveldnummers in onderstaande tekst verwijzen naar de kaart.

¹⁵ A. Guinée, Inventarisatie van vegetatie, 6 juli 2021, geleverd aan PWN.

Vak 1 (rond), 10 (l) en 8 (r). De treuriep ontbreekt, willekeurig verspreide bomen staan op de grafvelden.

Vak 4 open veld met kruiden

Vak 10 onduidelijke ruimte

Vak 11 beuk op willekeurige plek

Graven

Het aantal verschillende vormen van grafstenen is niet groot.

Op het katholieke deel (vakken 9-12) stonden in 1948 niet veel graven en er resteren er nog minder. De kruisen van de derde klasse graven zijn er niet meer.

De organisatie van de rijen is niet meer zichtbaar. Hoofd aan hoofd gelegen graven zijn er niet veel, terwijl die er wel geweest zijn. Hoe het georganiseerd was, is nu lastig te begrijpen omdat de tussenliggende paden ontbreken.

Teksten op een aantal grafstenen zijn onleesbaar, naar zeggen omdat familieleden de namen bewust hebben gewist.

Veel grafstenen zijn afgebroken en gebroken. De kleine liggende stenen zijn niet meer aanwezig, de kleine staande stenen zijn diverse malen kapot gemaaid.

De staanders van de hekken om de graven zijn weggehaald, als de kettingen er niet meer waren.

Graf zuster, rechts zelfde graf in 2021 met de broertjes Koeman ernaast (zie bijlage)

Stam van een iep, staanders zonder kettingen in 2008 (A. Guinée) Rechts een hekwerk in 2021 in vak 2.

Gebroken en onleesbare stenen

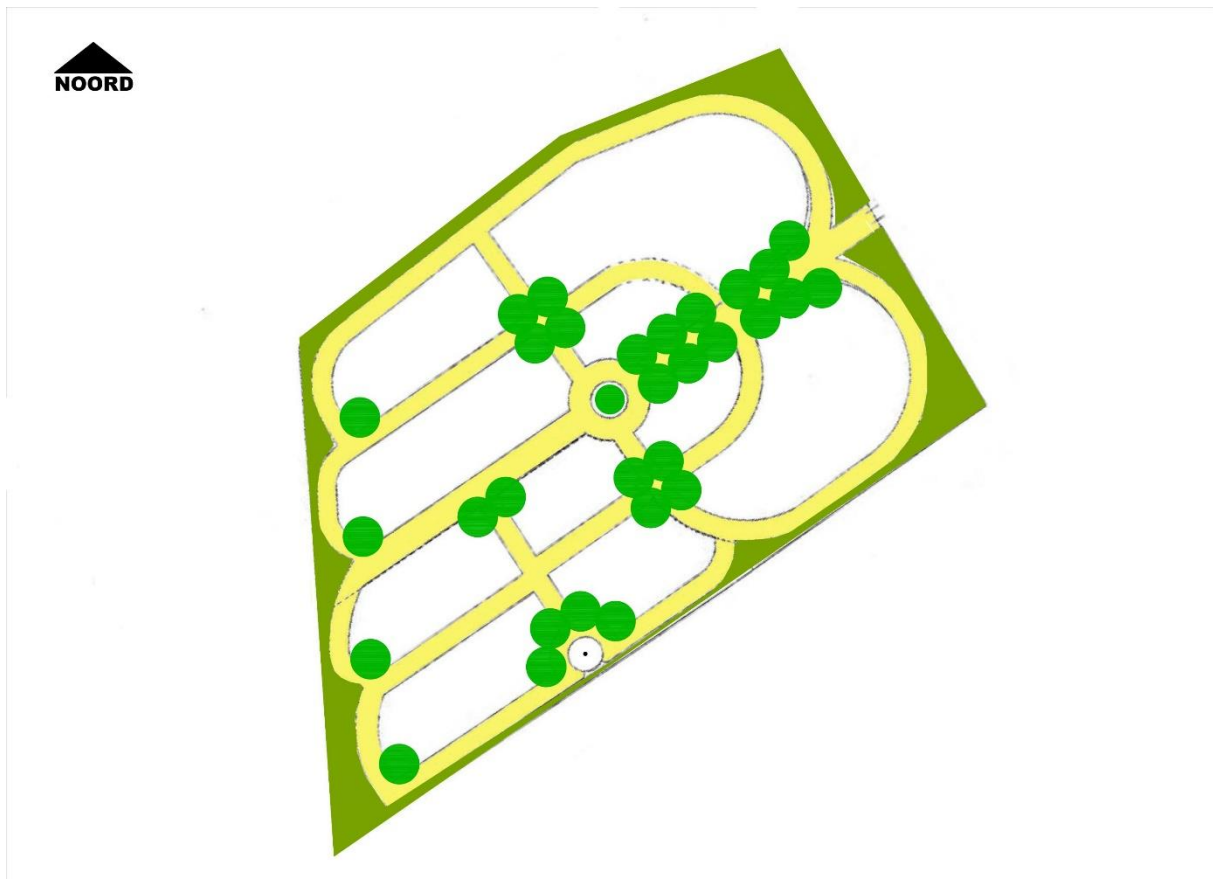
Gerestaureerde klassieke steen van Johanna Magdalena ten Pas (1839-1914)

7 Conclusies en waardering (met waarderingskaart)

7.1 Conclusies over het ontwerp

De in 1909 aangelegde begraafplaats had een eenvoudige, archetypische plattegrond. Een centrale lengte as en enkele dwarspaden verdeelden de ruimte in grafvelden. De enige verbijzonderingen waren twee rijen bomen langs de weg die de opgehoogde begraafplaats opging en de kleine calvarieberg met ijzeren kruis op het Rooms-katholieke-gedeelte. Het Algemene en het Rooms-katholieke gedeelte werden niet ruimtelijk van elkaar gescheiden, maar door het plaatsen van een hekwerk wel functioneel.

De plattegrond in de vorm van een hand, na 1917 tot stand gebracht, is vermoedelijk een ontwerp van landschapsarchitect Gerard Bleeker. Bij zijn plan hoort de aanleg van een centraal rond, waardoor het graf van de eerste geneesheer-directeur en zijn zoon een nadrukkelijk centrale plek hebben gekregen, en de aanplant van rijtjes en groepjes bomen om de padenstructuur ruimtelijk te benadrukken.

Globale reconstructie van de architectonische samenhang tussen de beplanting en de ontworpen plattegrond van de begraafplaats.

De begraafplaats is niet, zoals de RCE meldt, ontworpen in een “decoratieve tuinstijl” (NB dit is een niet bestaande term). Het ontwerp heeft kenmerken van de “nieuwe architectonische tuinstijl” (de geometrie, het gebruik van de ‘architectonische’ zuiliepen), maar heeft geen keermuren of andere gebouwde elementen om hoogteverschillen te creëren. Er zijn ook geen (symmetrie)assen vanuit een gebouw. Het plan van Bleeker valt niettemin het beste te omschrijven als een ontwerp in de nieuwe architectonische tuinstijl, omdat dit een algemeen gebruikte stijlbenaming is voor de periode tussen 1910 en 1940.

In de huidige situatie mist een laag van het ontwerp, namelijk de accentuering van de padenstructuur met zuilvormige bomen en de natuurlijk gevormde bomen aan de vingertoppen. De nu aanwezige bomen van verschillende soorten (beuk, diverse soorten eik) zijn willekeurig op de grafvelden gezet.

De begraafplaats werd bereikt via een slingerweg van het mortuarium dat in een open ruimte stond, omgeven door hakhout/duinbos. Hoewel deze ontsluiting van meet af aan bestond, kreeg hij door de verfraaiing van de begraafplaats een meer nadrukkelijk symbolische waarde. Een overledene werd door een donker bosje gedragen, omhoog langs een door zuiliepen begeleide toegang, naar een licht veld in de ‘beschermende’, alle doden omvattende hand.

7.2 Waardering

Algemene historische waarden

De begraafplaats (rijksmonument) is een onmisbaar onderdeel van het complex voormalig Provinciaal psychiatrisch Ziekenhuis, waarvan de structuur en diverse gebouwen rijksmonument zijn.

Ensemblewaarden

Het ensemble van het mortuarium-anatomiegebouw dat gekoppeld was aan de begraafplaats is verloren gegaan.

Tuinhistorische waarde, zeldzaamheid, gaafheid

De begraafplaats van Bleeker is een opmerkelijk voorbeeld van een begraafplaats in de nieuwe architectonische tuinstijl. De plattegrond in de vorm van een hand is uniek in Nederland.

De hand is niet meer gaaf omdat paden zijn verdwenen of op de verkeerde plaats zijn aangelegd. In de huidige situatie zijn niet alleen een paar paden anders en ontbreken de bomen tot aan het rond, er mist ook het einde van de wijsvinger en een hoek grond in het zuidwesten.

De historische beplanting is bijna afwezig op vier esdoorns aan de westkant na, en de meerstammige veldesdoorn net buiten het hek.

Er zijn sinds de sluiting veel grafmonument verwijderd, waardoor de monumenten allesbehalve het beeld domineren.

Waarden vanuit de gebruiksgeschiedenis

Doordat er nog grafstenen zijn is het historisch gebruik van de plek evident. Door de privatisering van het mortuarium is niet meer te zien dat er een connectie was met het ziekenhuis.

Kaart waardering. Betekenis van de kleuren:

Blauw = hoge monumentwaarden, van cruciaal belang voor de structuur en/of de betekenis van de aanleg;

Groen = positieve monumentwaarden, van belang voor de structuur en/of betekenis van de aanleg;

Geel = indifferente monumentwaarden, van relatief weinig belang voor de structuur en/of de betekenis van de aanleg.

Toelichting op de kaart:*Paden:*

De paden die oorspronkelijk zijn of hersteld in overeenstemming met het historische ontwerp zijn blauw. De paden die er wel zijn, maar in vorm (sterk) afwijken van het historische ontwerp zijn groen. De paden van de historische aanleg die ontbreken en de paden die niet tot de historische aanleg behoren zijn geel.

Calvarieberg:

Blauw. Het kruis is onmisbaar voor de betekenis.

Beplanting:

De nog aanwezige historische beplanting is blauw. Veldesdoorn met mogelijk een historische achtergrond heeft positieve monumentwaarde, groen.

De rest van de aanwezige beplanting is feitelijk 'geel', maar voor de duidelijkheid van de kaart weggelaten.

Grafvelden:

Blauw, voor de betekenis is het behoud van de nog aanwezige grafstenen cruciaal.

Rand:

Groen omdat een afscheidende rand beplanting tot het historische ontwerp hoort, maar de huidige vorm (haag en grasrand) anders is dan de tekening en eerste aanleg (rand van struiken en bomen).

Missend deel:

Geel omdat deze driehoek binnen de oorspronkelijke begrenzing van de begraafplaats lag. De meest zuidelijke 'vinger' liep door tot aan het duin.

8 Literatuur

Oud Castricum: Jaarboeken

Verschenen artikelen over **Duin en Bosch** in Bakkum:

[Duin en Bosch](#) – Gerrit Schumm, [begraafplaats \(ongedateerd\)](#) – [evacuatie](#) – [patiëntenzorg](#) – [trammetje](#)

Extra: [Jacobi](#) – [Jacobi gezin en grafmonument](#) – [Broeder Krist vertelt ...](#) – [Raadsel met schilderij opgelost](#)

1908 Scholtens. J., *Provinciaal Geneeskundig Gesticht "Duin en Bosch" te Castricum (provincie Noord-Holland). Inleiding tot het bezoek aan dat gesticht bij gelegenheid van de Vergadering der Vakafdeling voor Bouw- en Waterbouwkunde van het Kon. Instituut van Ingenieurs, op 14 november 1908*, door lid J. Scholtens. Gedrukt door F.J. Belinfante, voorh. A.D. Schinkel in 's Gravenhage.

1909 *Jaarverslag Duin en Bosch*, coll. Stichting Werkgroep Oud-Castricum.

1984 *Duin en Bosch*, Lustrum wijzer provinciaal ziekenhuis Duin en Bosch Castricum 1909 - 1984.

Uitgave naar aanleiding van het 15e lustrum van het provinciaal ziekenhuis Duin en Bosch te Castricum (archief Oud Castricum 05906, A3.11 017-01-006)

Jelles, J.G.G., *Geschiedenis van beheer en gebruik van het Noord-Hollands duinreservaat*, Instituut voor toegepast biologisch onderzoek in de natuur, mededeling nr. 87, 1968

1992 Eric Blok, *Nederlandse tuinarchitectuur III, Jongere tuinkunst 1900-1940*.

2016 Vollmer&Partners, stedenbouw en landschap, *Herstelplan Begraafplaats Duin&Bosch, Castricum*. Parnassia Groep 2016.

1999: <https://www.oud-castricum.nl/jaarboeken/duin-en-bosch-begraafplaats-jaarboek-22-1999-pg-29-31/>

<https://www.oud-castricum.nl/nieuws/begraafplaats-duin-en-bosch-erfgoed-van-bakkum/>

<https://www.online-begraafplaatsen.nl/begraafplaats/1615/Begraafplaats-GGZ-Dijk-en-Duin-Castricum>

Noord-hollandsarchief.nl

archief 637: Directie van het Provinciaal Ziekenhuis Duin en Bosch te Castricum

301 Nota over de begraafplaats, 1963

Archief 181 1.1 stukken van Algemene aard, (1952-1993)

181 13 verslagen afschriften en circulaires over oorlogszaken, 1939-1947

2.4. stukken 586-613 Jaarverslagen 1909-1934

[https://noord-](https://noord-hollandsarchief.nl/bronnen/archieven?mivast=236&mizig=210&miadt=236&micode=637&milang=nl&mizk_alle=Bosch%20en%20Duin%20begraafplaats&miview=inv2)

[hollandsarchief.nl/bronnen/archieven?mivast=236&mizig=210&miadt=236&micode=637&milang=nl&mizk_alle=Bosch%20en%20Duin%20begraafplaats&miview=inv2](https://noord-hollandsarchief.nl/bronnen/archieven?mivast=236&mizig=210&miadt=236&micode=637&milang=nl&mizk_alle=Bosch%20en%20Duin%20begraafplaats&miview=inv2)

archief 637_297 Reglement van de begraafplaats

<https://www.regionaalarchiefalkmaar.nl/collecties/archieven/archieven-2/file/0ff6bd3c8db33759b4bcda95277af0dd>

0648 Archief van de gemeente Castricum (1812-1915) 480 Brief van de hoofdingenieur van de Prov. waterstaat inzake vergunning voor de aanleg van een bijzondere begraafplaats voor het provinciaal krankzinnigengesticht Duin en Bosch. 1909 met een positief besluit van B&W terzake. Hierbij is geen kaart of tekening aanwezig.

Stichting Alkmaardermeeromgeving

Bijlage 1 Bijzondere graven

Bijzondere graven

1917 Gabriel Benjamin uit Koerdistan, Mosul, was Syrisch-orthodox.

1921,1929 broertjes Gerrit en Henk Koeman

Graven van Gerrit Koeman 1921 - de linker steen - en Hendrik Jacobus Koeman 1929 - rechter steen – gefotografeerd in 2010 en juli 2021

“Er is een bijzonder graf dat links van de ingang te vinden is en dat uit twee stenen bestaat. Het zijn de graven van Gerrit Koeman (1916-1921) en Hendrik Jacobus Koeman (1917-1929), zonen van een verpleger, die in de huizen van Duin en Bosch (nu gelegen aan de Van Duurenlaan) woonde. Gerrit overleed in 1921 na een ernstige infectieziekte. Zijn broer Henk kwam op tragische wijze om het leven door een ongeval in het stukje duin tegenover het huis van zijn ouders, om precies te zijn op de plaats waar zich nu de tuin van Professor Winklerlaan 7 bevindt. Henk was 13 jaar oud. Het was herfstvakantie en met vrienden had hij een hut gebouwd, een diepe kuil gegraven en deze afgedekt met boomstammetjes, takken en bladeren. Een onzichtbare hut, dat was de bedoeling. Op een gegeven moment toen Henk alleen in de hut was, stortte deze in. De andere jongens konden met hun blote handen weinig beginnen en renden naar Henks huis om hulp te halen, maar helaas duurde dit te lang. Na enige tijd werd de jongen levenloos uit het zand gehaald.”

Graf 1936

Graf van Jan Blei (1931-1936) en Frans Bakker (rechts) foto uit 2010 en onderstaande tekst overgenomen van website Ver. Oud Castricum

“Het graf van Jan Blei, Duin en Bosch in Bakkum, 1977. Het zag er naar uit dat het graf van Jan niet meer gevonden kon worden, maar een foto uit 1977 bracht daar verandering in. Op de foto staat een gebroken zuil op een onderbouw. In die onderbouw zit aan de voorzijde een witmarmeren tekstplaat met het opschrift: ‘Hier rust onze lieveling Jan Blei, Geboren 10 Juli 1931, Overleden 24 Juli 1936’. Het grafmonument staat binnen een rechthoek van natuurstenen banden met daarop zes natuurstenen kettingpaaltjes. Op de foto staat ook een grafsteen met de naam Frans Bakker. Omdat die grafsteen er nog staat, kon het graf van Jan Blei worden gevonden.(2010) De zuil met de onderbouw bestaat niet meer, maar de tekstplaats ligt midden op het graf, verborgen onder afgevallen bladeren. Het graf wordt nog slechts gemarkeerd door de al eerder genoemde stenen banden met de kettingpaaltjes. Collectie Oud-Castricum.”

Bijlage 2 Bericht van het te bouwen ziekenhuis

Haarlems Dagblad 27 mei 1903:

“Bouw tweede provinciaal krankzinnigengesticht onder Castricum

In de najaarszitting van 1902 werd door Prov. Staten overeenkomstig de voordracht van Ged. Staten besloten den voorloopig in koop aanvaardende grond onder de gemeente Castricum te bestemmen voor den bouw van een tweede provinciaal geneeskundig gesticht voor krankzinnigen.

Daar vrij spoedig de gronden ter beschikking van Ged. Staten werden gesteld, kon met de aan hen mede opgedragen voorbereiding van den bouw worden voortgegaan.

Ter aanduiding en beoordeling van het door Ged. Staten opgemaakte plan leggen zij thans eene plattegrondteekening van het terrein, houdende aanduiding van de wijze, waarop de onderscheidene gebouwen daarop zullen worden geplaatst, en verder verschillende teekeningen en stukken aanduidende en toelichtende den aard en de inrichting dier gebouwen.

Al deze gegevens komen voor in de bij het schetsontwerp gevoegde memorie van toelichting van den heer F.W.M. Poggenbeek.

Daaruit blijkt dat het terrein, dat 20 min gaans van het station is gelegen, als voortreffelijk voor bovengenoemd doel kan worden aangemerkt.

Ook is het bekend dat de bodem zuiver is en daaraan uitstekend water kan worden getrokken.

De groepering der verschillende gebouwen geschiedde geheel in overleg met de medici bij het ontwerp betrokken. De paviljoens voor rustige patiënten komen het dichtst bij den Schelpweg; verder daarvan verwijderd werd het hoofd- of administratiegebouw geprojecteerd, waarbij op korten afstand het oeconomiegebouw gelegen is; diezelfde richting volgend werden voorts de paviljoens 2 en 3 ontworpen, achtereenvolgens bestemd voor de zieken, de halfstorenden en onrustige patiënten. De ziekenafdeelingen werden het dichtst bij het hoofdgebouw geplaatst, en de onrustige afdeelingen zoover als raadzaam was daarvan verwijderd gehouden. Eene strikte scheiding van vrouwelijke en mannelijke verpleegden is hierbij in acht genomen.

Wat de overige gebouwen betreft, aanbeveling verdient het de woningen voor den directeur, de uitwonende doctoren, den administrateur en hogere ambtenaren te plaatsen aan den straatweg ten oosten van het terrein, en de meest ondergeschikte woningen ten noorden daarvan.

Een nader onderzoek zal nog moeten leeren, waar het voordeeligst geplaatst kunnen worden het lokaal voor de godsdienstoefeningen, het anatomiegebouw, de barakken voor besmettelijke zieken, het faecaliëgebouw, de varkenshokken, de lichtfabriek enz. en ten slotte het kerkhof.

Zeker is dat het terrein, dat ruim 80 ha groot is, voor al deze gebouwen en inrichtingen ruim plaatst biedt.

Noodig is ook een zijlijntje aansluitende op het hoofdspoor naar Alkmaar.

In principe bestaat daar bij H.IJ,S,M, daartegen geen bezwaar.

Voorts worden in de toelichting nog mededeelingen gedaan omtrent waterleiding, verlichting, faecaliëafvoer, verwarming, transport, tuinaanleg, afrastering, telefoonnet, de inrichting der verschillende gebouwen enz. enz.

Ook in de zeer uitvoerige toelichting van den heer J.W. Jacobi bij het schetsproject wordt melding gemaakt dat het terrein voor het beoogde doel uitstekend geschikt is. Door de ligging en uitgestrektheid er van is eene rustige omgeving gewaarborgd en kan aan patiënten ruimschoots gelegenheid worden verschaft buiten te werken en te wandelen.

Ook in deze toelichting wordt de inrichting en de plaatsing der gebouwen besproken en een overzicht gegeven van de kosten der exploitatie van deze stichting.

Tot algemeene toelichting van de overlegde plan-teekeningen volgens een stelsel dat Ged. Staten een paviljoen-corridor-stelsel zouden noemen, worden door Ged. Staten nog verschillende bijzonderheden verstrekt, die reeds grotendeels hierboven zijn medegedeeld.

Ten slotte stellen Ged. Staten voor de benodigde f 1,580,000 te vinden door eene geldlening niet hoger dan 4 procent.

Bij gedeelten zal deze leening worden aangegaan tot zoodanig bedrag als telkenmale noodig zal blijken.

Te beginnen met het jaar 1907 moet telkens zoodanig bedrag worden afgelost, dat de lening 1 januari 1968 is gedelgd.

Ten laatste verzoeken Ged. Staten vast te stellen de eerste suppletoire begroting, sluitende in ontvangst en uitgaaf, tot een bedrag van f 200.000 (opbrengst eener te sluiten leening).

Gezinsverpleging

Bij de boven aangehaalde bescheiden is nog een lijvig rapport gevoegd van den heer Dr. J.W. Jacobi omtrent de wijze waarop, bij den bouw van het krankzinnigengesticht "Duin en Bosch" op gezinsverpleging moet worden gerekend. [...]."

Bijlage 3 Registers van graven en nota 1963 (losse bijlage)